

Saunatilojen käyttöopastejärjestelmä

Opinnäytetyö
Lahden ammattikorkeakoulu
Muotoiluinstituutti
Viestinnän koulutusohjelma
Graafinen suunnittelu
Kevät 2017
Pasi Tiisanoja

Saunatilojen käyttöopastejärjestelmä

Opinnäytetyö
Lahden ammattikorkeakoulu
Muotoiluinstituutti
Viestinnän koulutusohjelma
Graafinen suunnittelu
Kevät 2017
Pasi Tiisanoja

Tiivistelmä

Opinnäytetyössä suunnittelen saunan käyttöopastejärjestelmän saunatilaan. Käyttöopastejärjestelmän kohderyhmänä ovat käyttäjät, joille suomalainen sauna on vieras. Käyttöopastejärjestelmän tueksi suunnittelen piktogrammi-kirjaston, jota saunapalveluiden tuottajat voivat hyödyntää omassa toiminnassa hyödyksi.

Opinnäytetyön kirjallisessa osiossa käyn piktogrammisuunnittelun ja opastejärjestelmäsuunnittelun keskeisiä käsitteitä ja teorioita läpi. Taustoitin myös mikä on suomalainen sauna ja mitä laadukkaaseen suomalaiseen saunaelämykseen kuuluu. Lisäksi opinnäytetyössäni käyn suunnitteluprosessini eri vaiheet läpi ja lopuksi arvioin työn tuloksia.

Avainsanat

Informaatiomuotoilu
Opastejärjestelmät
Piktogrammit

Abstract

In my thesis, I design the instruction system for how to use sauna facilities. The target group of the instruction system are the sauna users, for whom the Finnish sauna is strange. As a support of the instruction system I design a pictogram library which producers of sauna services can exploit in their own activity.

In the written part of the thesis I deal with the central theories of pictogram designing and signage designing. Further, I deal with the different phases of my designing process and results of the work.

Keywords

Information design
Signage
Wayshowing
Pictograms

Sisällysluettelo

1. Johdanto	8
1.1 Aiheen valinta	9
1.2 Lähtökohdat	9
1.3 Tavoitteet	10
2. Tutkimusasetelma	12
2.1 Suomalainen sauna	13
2.2 Informaatiomuotoilu graafisen suunnittelun osa-alueena	18
3. Suunnitteluprosessi	26
3.1 Määrittely	27
3.2 Haastattelut ja tutustuminen saunatiloihin	31
3.3 Luonnostelu	36
3.4 Piktogrammikirjasto	57
3.5 Esimerkkejä käyttöopastejärjestelmän käytöstä saunatilassa	62
4. Lopuksi	68
Lähteet	70
Painetut lähteet	71
Digitaaliset lähteet	72
Kuvalähteet	72
Liitteet	74

1. Johdanto

1.1 Aiheen valinta

Valitsin opinnäytetyön aiheen kollegaltani saaman vinkin perusteella. Sauna from Finland:lla oli tarve kehittää suomalaisen saunan käyttöopastusta saunatiloissa. Tarve tuli esille Sauna from Finland ry:n jäsenille tekemän kyselyn yhteydessä.

Sauna from Finland ry on monialainen suomalaisen saunan ympärillä toimiva yritysverkosto, jonka tavoitteena on luoda maailman paras suomalainen saunakokemus.¹ Sauna from Finland jäsenistöön kuuluu sauna-alan rakentajia, tuotevalmistajia, saunapalveluiden tarjoajia ja muita saunaan sidoksissa olevia yhdistyksiä ja organisaatioita.²

1.2 Lähtökohdat

Miksi tarvitaan käyttöopastusta saunatiloihin? Eikö kaikki osaa käyttää saunaa taikka tiedä sen käyttötarkoitusta? Nämä kysymykset heräsivät itselleni ennen työhön ryhtymistä. Sauna from Finlandin mukaan suomalaisille sauna on tuttu, mutta ulkomaalaiselle ei ole aina selvää, mitä suomalaiseen saunaelämykseen kuuluu ja mikä on saunan käyttötarkoitus.³

Opinnäytetyötä varten sain Sauna from Finlandltä käyttööni heidän tuottamaansa materiaalia: suomalaisen saunan laatukäsikirjan, opasvihko suomalaiseen saunaan sekä muutaman muun markkinointimateriaalin, jossa on kerrottu mitä suomalaiseen saunaan ja saunaelämykseen kuuluu. Näiden lisäksi lainasin kirjastosta muutaman suomalaista saunaa käsittelevän kirjan, ja selasin verkosta suomalaiseen saunaan liittyviä artikkeleita. Saadun ja itse hankitun taustamateriaalin lisäksi sovin toimeksiantajan kanssa, että kävisin tutustumassa muutamaan heidän jäsenyrityksen saunatiloihin, ja samalla vapaamuotoisesti haastattelen heidän tarpeitaan liittyen saunan käyttöopastukseen.

Opinnäytetyössä keskityn saunatilassa tapahtuvaan saunan käyttöopastukseen. Tämä tarkoittaa lähinnä saunan käyttöä tukevan opastejärjestelmän suunnittelua tilaan (käyttöopastejärjestelmä). Opastejärjestelmän tueksi suunnittelen piktogrammikirjaston, jota voidaan opasteiden lisäksi käyttää muissa sovelluksissa (esimerkiksi interaktiiviset infotaulut).

Opinnäytetyön taustoituksessa käyn läpi piktogrammisuunnittelun ja opastejärjestelmäsunnittelun keskeisiä käsitteitä ja teorioita. Taustoituksessa käyn myös läpi mitä tarkoittaa suomalainen sauna ja mitä laadukkaaseen saunaelämykseen kuuluu.

¹ <http://www.saunafromfinland.fi>. Haettu 16.2.2017

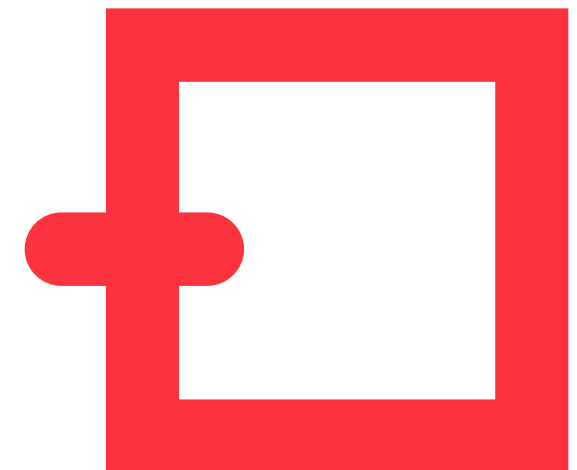
² <http://www.saunafromfinland.fi>. Haettu 16.2.2017

³ Aito suomalainen saunaelämys, laatukäsikirja 2015, 4

1.3 Tavoitteet

Opinnäytetyön henkilökohtainen tavoite on viedä omaa suunnittelijan identiteettiä eteenpäin ja tutustua aiheeseen liittyvään kirjallisuuteen. Informaationmuotoilu, johon tämän työn luokittelisin, kiinnostaa myös minua henkilökohtaisesti.

Työn aihepiiri ei ole minulle uusi. Työelämässä olen aiemmin suunnitellut monenlaista käyttöopastusta sekä piktogrammeja. Esimerkiksi tuotteiden käyttöohjeita, tuotepakkausten viestintää (sisältäen tuotteen käyttöopastuksen ja piktogrammien suunnittelun) sekä käyttöliittymäsuunnittelua (sisältäen piktogrammien suunnittelua). Tilaan tehtävää opastamista ja opastejärjestelmiä olen vähemmän tehnyt, ja siihen liittyvät teoriat ovat olleet osittain vieraita minulle.

2. Tutkimusasetelma

2.1 Suomalainen sauna

Sauna on suomalaisille hyvin vanhaa kansanperinnettä. Saunan alkuperää ei varmuudella tiedetä, mutta yleisesti voidaan todeta suomensukuisten kansojen olleen sen kanssa tekemisissä jo varhain, tuhansia vuosia sitten.⁴

Sauna sanalla on useita merkityksiä. Rakennustiedon *Saunan suunnittelu* kirjassa mukaan sauna voi tarkoittaa:

- huonetta, jossa lauteilla ollen hikoillaan kiukaan lämmössä ja otetaan löylyä sekä peseydytään
- rakennusta tai huoneryhmää, jossa on saunahuoneen lisäksi muita huoneita (saunassa käydään läpi kaikki vaihteet, hikoilun ja peseytymisen lisäksi vilvoittelu, lepääminen ja pukeutuminen)
- lämmitettyä saunaa ja siellä saunomista yleisesti
- kylpemispaikkaa yleisesti (esimerkiksi suomalainen sauna, roomalainen tai turkkilainen kylpylä).⁵

Varsinaisesta saunahuoneesta käytetään yleensä termiä löylyhuone.⁶

Rakennustiedon *Saunan suunnittelu* kirjan mukaan eri saunatyyppejä ovat asunosauna (tavallisesti pientalon tai rivitalon yhteydessä), pihasauna (omakotitalon tai maatilan päärakennuksesta erillään oleva saunarakennus), huoneistosauna (kerros- tai rivitalo huoneiston yhteydessä oleva sauna), loma-asunosauna, talosauna (kerros- tai rivitalo asukkaiden yhteiskäytössä oleva sauna) sekä yleisösauna (palvelevat vaihtuvia käyttäjiä tai käyttäjäryhmiä, ja joihin käyttävät tulevat maksavina asiakkaina).⁷ Opinnäytetyössä keskityn yleisösaunan opastukseen, koska tässä saunatyypissä on enintään tarvetta opastukselle (osa käyttäjistä voi olla ensimmäistä kertaa saunassa).

Käsittelen seuraavassa osiossa tarkemmin yleisösaunaa. Lopuksi avaan Sauna from Finland käsitteen laadukkaasta suomalaisesta saunaelämyksestä sekä omasta kokemuksesta saunaan ja siihen liittyvästä opastamisesta. Lähde-materiaalina olen käyttänyt Sauna from Finlandin julkaisemaan *laatukäsikirjaa* sekä Rakennustiedon julkaisemaa kirjaa *Saunan suunnittelu*.

Yleisösauna

Nykyisin yleisösaunoja ovat mm. uimahallien, liikunta- ja kuntotilojen, kylpylöiden, kuntoutuslaitosten ja muiden vastaavien hoitolaitoksien sekä hotellien saunat. Aikaisemmin yleiset saunat olivat tyypillisiä yleisösaunoja, jotka tarjosivat mahdollisuuden saunassa käyntiin monille kaupunkilaisille, joilla ei ollut omaa saunaa.⁸ Yleisten saunojen suosio oli pitkään laantunut, mutta

⁴ Aarnio ym. 2008, 5

⁵ em. 28

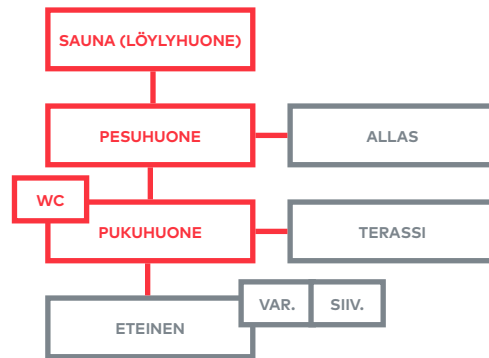
⁶ em. 28

⁷ em. 28-37

⁸ Aarnio ym. 2008, 37

nyt niiden suosio on kasvanut (esimerkiksi Helsinkiin on avattu viimeaikoina useampi yleinen sauna).⁹ Syitä yleisten saunojen suosion kasvuun on varmasti, että ihmiset kaipaavat yhteisöllisyyttä.¹⁰ Arkkitehtuurin tiedotuskeskuksen toiminnanjohtajan Hanna Harrisin mukaan yleisten saunojen yleistymisen taustalla on ihmisten halu hakeutua toisten seuraan.¹¹ Matkailun kannalta monet näkevät myös yleisissä saunoissa markkinointivaltin, josta on jo orastavaa kiinnostusta havaittavissa maailmalla (esimerkiksi maailman johtaviin sanomalehtiin kuuluva New York Times esitteli Helsinkiin avatun Löylyn pian avajaisten jälkeen).¹²

Voidaanko yleisösaunoista löytää yhteisiä piirteitä? Rakennustiedon esittämän kaavion mukaan yleisösaunasta löytyvät seuraavat toiminnot: pukuhuone, pesuhuone ja sauna (eli löylyhuone).¹³ Näiden lisäksi tilasta yleensä löytyvät eteinen, wc, terassi ja uima-allas (mahdollisuus uimiseen).¹⁴ Yleisesti voidaan myös todeta, että yleisösaunasta yleensä löytyy erikseen osasto naisille ja miehille. Monista yleisösaunoista löytyy myös tilaussaunoja, jotka ovat yleensä tarkoitettu perheiden tai pienehköjen ryhmien käyttöön. Lisäksi yleisösaunojen yhteydestä löytyy yleisesti myös muita oleskelutiloja ja palveluita (mm. takkahuone, kokoustila ja ravintolapalveluita).

Kuva 1. Yleisösaunan toimintojen väliset yhteydet (kuva perustuu Saunan suunnitelu kirjassa olevaan kaavioon). (Aarnio ym. 2008, 37)

⁹ <http://yle.fi/uutiset/3-8943176> Haettu 16.2.2017

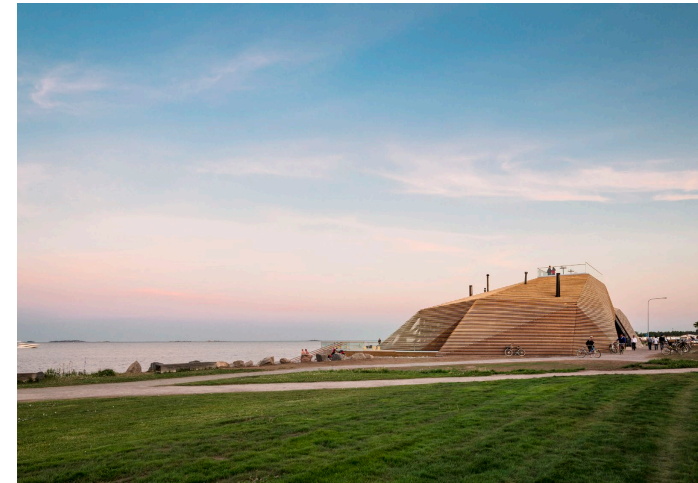
¹⁰ em. Haettu 16.2.2017

¹¹ em. Haettu 16.2.2017

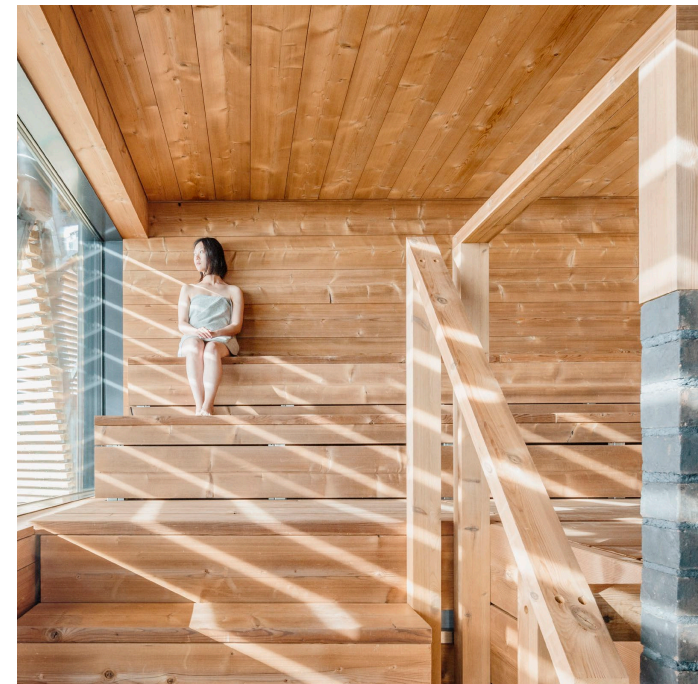
¹² em. Haettu 16.2.2017

¹³ Aarnio ym. 2008, 28-46

¹⁴ em. 28-46

Kuva 2. Löyly Helsinki (<http://www.kuvio.com>. Haettu 26.2.2017).

Kuva 3. Löyly Helsinki (<http://www.kuvio.com>. Haettu 26.2.2017).

Saunaelämys

Sauna from Finland on määritellyt useiden tutkimusten pohjalta saunaelämyksen ydinarvot, joita ovat: aitous, moniaistisuus, läsnäolo, rentoutuminen, puhtaus sekä hyvinvointi.¹⁵

Sauna from Finlandin mukaan aidossa suomalaisessa saunakokemuksessa yhdistyvät mieluiten kaikki saunomisen aidot elementit: puu, vesi, elävä tuli, aitoja ihmisiä, aitoja tarinoita ja aitoja asioita (astiat, huonekalut, vaatteet, pyyhkeet, laudeliinat, rakennus- ja sisustusmateriaalit).¹⁶

Moniaistisuus tarkoittaa Sauna from Finland -saunaelämyksessä kuuloon, näköön, makuun, tuntoaistiin ja tuoksuihin liittyviä elämyksiä.¹⁷ Esimerkkinä Sauna from Finland käyttää laatukäsikirjassaan kuuloon perustuvista aistimuksista: veden lipatus, solina, kosken kohina, lintujen laulu, kiukaan pesän tulen humina ja räiske, klapien pauke, takkatulen rätinä, hiilloksen hehku, löylyhuoneen oven saranoiden narina ja löylyn sihaus.¹⁸ Näköaistiin voidaan vaikuttaa esimerkiksi valolla ja tilaan voi luoda tunnelmaa valokuvilla, kuvataiteella, veistoksilla tai kauniilla esineillä, jotka miellyttävät katsojan silmää.¹⁹ Makuuainiin voidaan saunassa vaikuttaa virvokkeiden ja ruokien avulla: esimerkiksi tarjoamalla puhdasta, raikasta juomavettä taikka vaikkapa pienpanimoittemme monipuolista tarjontaa.²⁰ Sauna from Finlandin mukaan tuntoelämyksissä tärkeitä ovat materiaalien pinnat, puhtauden tunnolla, saunan ja veden lämpötilalla.²¹ Tuoksua Sauna from Finland pitää yhtenä tärkeimmistä aisteista saunassa: sehän on se, mikä meidät ensimmäisenä ottaa vastaan saunassa.²²

Läsnäolo ja rentoutuminen tarkoittavat Sauna from Finland -saunaelämyksessä mahdollisuutta unohtaa ajan kulku, huolet ja ympäröivä maailma.²³ Lisäksi läsnäoloon vaikuttavat myös saunaympäristö ja saunasta näkyvät maiseimat.²⁴

Sauna from Finland mukaan puhtaus on kaikkein tärkein, johon asiakkaan huomio saunapalveluissa kiinnittyy.²⁵ Vaikka saunan puitteet olisivat kunnossa, huono hygienian taso pilaa hienommankin saunaelämyksen: saunan lämpö ja lika ovat otollinen alusta bakteereille, jotka voivat aiheuttaa ikäviäkin infektioita.²⁶

¹⁵ Aito suomalainen saunaelämys, laatukäsikirja 2015, 1

¹⁶ em. 7

¹⁷ em. 7

¹⁸ em. 7

¹⁹ em. 8

²⁰ em. 8

²¹ em. 8

²² em. 9

²³ em. 10

²⁴ em. 10

²⁵ em. 10

²⁶ em. 10

Oma kokemus saunaan

Itselleni sauna on tuttu. Käyn saunassa viikoittain, sekä kotona että yleisösaunoissa. Itselleni saunassa toiminen perustuu pitkälti aiemmin opittuihin asioihin. Saunan opastus on täten jäänyt itseltäni hyvin vähäiselle huomiolle. Lähinnä muistan kieltomerkit ja ohjaavat opasteet yleisösaunoissa. Oma taustaani peilaten koin, että olisi hyvä tutustua muutamaan saunatilaan, jotta saisin paremman käsityksen saunatiloista ja ennen kaikkia saisin käsityksen, minkälaista opastusta saunatiloissa tarvitaan.

Haastattelua ja tutustumista varten sain Sauna from Finland:lta kaksi kohdetta. Kohteita olisi voinut olla enemmänkin, mutta laajamittainen tutustuminen eri saunatiloihin olisi ollut hankala toteuttaa, koska monet saunatilat ovat jatkuvasti asiakkaiden käytössä. Saunatiloihin tutustumisen tarkoitus on lähinnä auttaa suunnittelua. Haastattelut ovat tehty vapaamuotoisesti ja niiden pohjalla ei ole käytetty mitään tieteellistä tutkimusmenetelmää pohjalla. Haastattelujen lisäksi valokuvasin kohteet. Lisäksi tiloista on tehty kirjalliset muistiinpanot omien havaintojeni pohjalta. Haastattelut ja tutustumiset saunatiloihin puran tarkemmin suunnitteluprosessin yhteydessä.

2.2 Informaatiomuotoilu graafisen suunnittelun osa-alueena

Saatuani toimeksiannon, pohdin, mihin kategorisiin aiheeni. Lähinnä pohdintani kohdistui, mitä lähteitä käyttäisin opinnäytetyön pohjalla.

Päädyin että lähtisin informaatiomuotoilun lähteistä liikkeelle, koska työnsäni on kysymys informaation esittämisestä. Englanninkielen vastine termille on information design, myös lyhennyttä termiä infodesign käytetään yleisesti.

Käsitteenä informaatiomuotoilu on laaja. Juuso Koposen, Jonatan Hildénin ja Tapio Vapaasalon mukaan informaatiomuotoilu on tiedon esitystavan suunnittelemista mahdollisimman selkeäksi.²⁷ Määritelmä on peräisin *Tieto näkyväksi* kirjasta, joka on ensimmäinen suomenkielinen informaatiomuotoilua käsittelevä perusteos. Amerikkalaisen tutkija Robert E. Hornin mukaan informaatiomuotoilu on tiedon jäsentämisestä sellaiseen muotoon, joka soveltuu mahdollisimman hyvin ihmisten käytettäväksi.²⁸

Miten informaatiomuotoilu eroaa graafisesta suunnittelusta, onko niillä toisistaan poikkeavia tavoitteita ja menetelmiä? Molemmisahan on kyse pitkälti tiedon esitysasun muotoilemisesta. Karkeasti voidaan ajatella, että graafinen suunnittelija on enemmän kiinnostunut visuaalisesta esitystavasta ja informaatiomuotoilija tiedon muotoilusta valitun kohderyhmän tarpeet ja ominaisuudet sekä käyttöyhteydet huomioiden (ajatus perustuu pitkälti *Tieto näkyväksi* kirjassa esitettyihin näkökulmiin).

Mitkä ovat informaatiomuotoilun ilmenemismuodot ja käyttökohteet? Koponen, Hildén ja Vapaasalo ovat lajitelleet kirjassaan *Tieto näkyväksi* informaatiomuotoilussa käytettävät visuaalisen esittämisen lajityypit seuraaviin kategorioihin: tietokuvitus, kartat, tilastografiikka, käsitegrafiikka, verkostomallit, tieteelliset visualisoinnit ja reitinosoittaminen. Näistä lajityypeistä tietokuvitus ja reitinosoittaminen ovat tämän opinnäytetyön kannalta merkittäviä lajityyppejä. Kirjassa esitetyssä määritelmässä piktogrammit ovat yksi tietokuvituksen alatyypeistä. Tietokuvitus on kirjan mukaan yleiskäsite, jolla tarkoitetaan mitä hyvänsä esittäviä kuvia, joiden viestinnällisenä funktiona on tiedon välittämäinen: ne ovat tekniikaltaan yleensä piirroksia, maalauksia tai nykyisin yhä useammin tietokoneella toteutettuja mallinnuksia.²⁹

Käsittelen seuraavassa osioissa tarkemmin piktogrammien ja reitinosoittamisen keskeisiä käsitteitä ja teorioita. Molemmissa osioissa tukeudun Juuso Koposen, Jonatan Hildénin ja Tapio Vapaasalon *Tieto näkyväksi* kirjassa esitettyihin käsitteisiin ja teorioihin, sekä Per Mollerupin *Wayshowing* kirjassa esittämiin teorioihin. *Tieto näkyväksi* kirjassa esitetyt teoriat reitinosoittamiseen perustavat pitkälti Per Mollerupin esittämiin teorioihin. Per Mollerup on tans-

²⁷ Hildén, Koponen, Vapaasalo 2016, 19

²⁸ em. 19

²⁹ em. 125

kalainen muotoilija ja tietokirjailija, joka on kirjoittanut useita teoksia liittyen opastejärjestelmiin ja yritysten graafisiin ilmeisiin.

Piktogrammit

Piktogrammi eli kuvamerkki on tyylitelty kuva esineestä tai muusta aineellisesta kohteesta.³⁰ Piktogrammeihin liittyy läheisesti termi ideogrammi, joka kuvaa kokonaista ideaa tai konseptia.³¹ Yksinkertaistettuna tämä tarkoittaa, että piktogrammi kuvaa objektiivista, vallitsevaa asiantilaa (esimerkiksi ”tupakkahuone”), kun ideogrammiin liittyy arvoasetelma, kehotus tai muu toiminnallinen aspekti (esimerkiksi ”älä tupakoi täällä”).³² Koponen, Hildén ja Vapaasalo tosin toteavat Tieto näkyväksi kirjassaan, että ideogrammin sanan käyttö ei tosin ole vakiintunutta, ja yleisesti piktogrammi-käsitettä käytetään kuvaamaan sekä ”varsinaisia” piktogrammeja että ideogrammeja.³³ Itse en näe opinnäytetyön yhteydessä tarvetta erotella käsitteitä, joten käytän myös tässä opinnäytetyössä piktogrammi-käsitettä puhuttaessa sekä piktogrammeista että ideogrammeista.

Tieto näkyväksi kirjassa todetaan, että piktogrammit ovat vanhempia kuin kirjoitustaito, ja varhaiset kirjoitusjärjestelmät ovat syntyneet aikanaan vakiintuneiden piktogrammijärjestelmien pohjalle.³⁴ Kirjassa myös todetaan, että nykyinen piktogrammien kuvakieli on paljon velkaa Isotype-ryhmälle (lyhenne sanoista International System of Typographic Picture Education), joka kehitti sitä merkittävästi 1920-1930-luvuilla.³⁵ Isotype-ryhmään kuului muun muassa ryhmän perustaja Otto Neurath (1882-1945), joka oli filosofi, sosiologi ja kansantaloustieteilijä sekä graafikko Gerd Arntzin (1900-1988), jonka käsi-alaa on Isotypen omaleimainen visuaalinen ilme.³⁶ Isotype-kuvakielessä piktogrammeja ja ideogrammeja käytettiin muun muassa numeroiden kuvaamiseen sekä käsitteelliseen viestintään, eli tilastografiikkaa muistuttaviin esityksiin.³⁷

Tiukkaan suunnittelukieleen perustuvan piktogrammijärjestelmän pioneerina voidaan pitää saksalaista graafista suunnittelijaa ja typografia Otl Aicheria. Otl Aicher suunnitteli yhdessä oppilaidensa kanssa Münchenin kesäolympialaisiin 1972 piktogrammijärjestelmän, jonka kuvakielen esittäminen perustui modulaariseen ruudukkoon. Ruudukko perustui vaaka-, pysty- ja 45-asteen linjoihin.³⁸ Aicherin ajatus esittämiseen oli, että jokainen urheilulaji pystyttäisiin esittämään ilman sanallista kuvausta. Jokaiselle lajille luotiin yksinkertainen

³⁰ Hildén ym. 2016, 132

³¹ em. 132

³² em. 132

³³ em. 132

³⁴ em. 132

³⁵ em. 132

³⁶ em. 204

³⁷ em. 205

³⁸ Coates & Ellison 2014, 54

Kuva 4. Isotype-ryhmän tuottamia pictogrammeja
(<http://www.gerdarntz.org/isotype>. Haettu 26.2.2017)

Kuva 5. Münchenin kesäolympialaisiin 1972 piirrettyjä pictogrammeja
(<http://olympic-museum.de/pictograms/olympic-games-pictograms-1972.htm>. Haettu 26.2.2017)

abstrakti pictogrammi. Symbolit oli johdettu jokaisen urheilulajin tyypillisistä asennoista, sekä korostaen jokaisen urheilulajin ominaista liikettä ja urheilulajiin liittyvää välineistöä. Tällä tavalla symboleista saatiin helposti tunnistettavia ja toistiaan erottuvia. Suunniteltuja pictogrammeja käytettiin laajasti muun muassa olympialaisten opasteista, esitteissä, kartoissa ja pääsylipuissa.

Nykyisin pictogrammeja esiintyy yleisesti opastejärjestelmissä, lisäksi niitä esiintyy esimerkiksi käyttö- ja kokoamisohjeissa, tietokartoissa, tilastografiikassa, yhdistelmäkuvioiden ja tietokoneohjelmistoissa.³⁹ Tieto näkyväksi kirjan mukaan myös sähköisessä viestinnässä käytettäviä emoji-merkkejä voidaan pitää pictogrammeina, vaikka niiden tyyli poikkeaa useammista pictogrammeista.⁴⁰ Opastejärjestelmissä pictogrammeja käytetään esimerkiksi kohteissa, jossa viesti halutaan kertoa eri kielitaustoista tuleville henkilöille ilman sanallista viestiä.

Mitkä asiat tekevät pictogrammeista hyvän? Per Mollerupin mukaan pictogrammin pitäisi motivoida ja perustua konventioihin, vakiintuneisiin taikka totuttuihin tapoihin esittää asia.⁴¹ Koksen, Hildénin ja Vapaasalon mukaan pictogrammi tulee olla helposti ja nopeasti tunnistettavia sekä pienessä koossa tai muutoin hankalissa olosuhteissa toimivia.⁴² Mollerup myös toteaa, että pictogrammin pitäisi toimia siten, että lukija heti ymmärtää mistä on kysymys.⁴³ Mikäli lukija ei ymmärrä pictogrammin sisältöä, pitäisi sen merkitys Mollerupin mukaan opettaa lukijalle.⁴⁴ Mollerup pitää tärkeänä, että pictogrammeja käytetään laajasti ja yhdenmukaisesti, tämä helpottaa niiden omaksumista ja ymmärtämisistä.⁴⁵

Mitä haasteita pictogrammien käytössä on? Mikäli pictogrammin sisältö ei pystytty päättämään tai sen opettelu ei motivoi, voidaan päätellä, että pictogrammi on epäonnistunut tehtävässään. Syitä miksi pictogrammin sisältöä ei pystytty päättämään, johtuu Mollerupin mukaan esimerkiksi siitä, että pictogrammin sisältö on liian kulttuurisidonnainen taikka se on huonosti suunniteltu viestinnän osalta.⁴⁶ Mollerup myös huomauttaa, että pictogrammien suunnittelijat ovat usein enemmän kiinnostuneita taiteellista ilmaisusta kuin

³⁹ Hildén ym. 2016, 132

⁴⁰ em. 132

⁴¹ em. 137

⁴² em. 133

⁴³ Mollerup 2005, 137

⁴⁴ em. 137

⁴⁵ em. 137

⁴⁶ em. 137

siitä miten ymmärrettävä piktogrammi on.⁴⁷ Tämä johtaa usein Mollerupin mukaan tilanteeseen, että toivotusta ratkaisusta tulee ongelma.⁴⁸

Piktogrammeja on myös pyritty kansainvälisesti ja kansallisesti standardoimaan, sekä koostamaan laajoiksi piktogrammikirjastoiksi. Kansainvälisen standardoinnin idea on, että samojen asioiden viestimiseen käytettäisiin aina samaa merkkiä. Yhtenä laajalle levinneenä esimerkkinä voidaan pitää AIGA:n joukkoliikenneasemien standardisymboleita, jotka ovat vakiinnuttaneet paikkansa.⁴⁹ Koponen, Hildén ja Vapaasalo tosin huomauttavat, että useimmat standardit ovat jääneet historiallisiksi kuriositeeteiksi.⁵⁰ Muita standardiin pyrkiviä piktogrammikirjastoja ovat esimerkiksi ISO-standardin piktogrammikirjastot (ISO 7000, IEC 60417, ISO 7001, ISO 7010, ISO 3864) ja Googlen Material Icons-piktogrammikirjasto (sisältää vapaasti käytettäviä käyttöliittymäpiktogrammeja).⁵¹ Monet näistä kirjastoista ovat saanut kritiikkiä, esimerkiksi Mollerup kritisoi ISO-7001 standardin saavutuksia.⁵² ISO-7001 piktogrammikirjasto sisältää yleisiä piktogrammeja, lähinnä julkisiin tiloihin tarkoitettuja piktogrammeja.⁵³ Mollerup pitää kirjaston kokoa suppeana (sisältää 50 piktogrammia) ja teemojen valintaa kummallisena (kirjasto sisältää muun muassa 12 piktogrammia liittyen lasketteluun, mutta kirjastosta puuttuu monia tavalliseen arkeen liittyviä piktogrammeja).⁵⁴ Suomessa piktogrammien standardointia on ainakin yritetty esteettömyyssymbolihankkeessa, joka toteutettiin vuosina 2010-11.⁵⁵ Hankkeessa koottiin ja suunniteltiin esteettömyyteen liittyviä piktogrammeja sekä yleisiä palveluihin liittyviä piktogrammeja.⁵⁶ Verkosta löytyy myös piktogrammikirjastoja, joissa ei ole pyrkimys standardinmukaiseen esittämistapaan, vaan tarjota laaja valikoima eri piktogrammeja usealta tekijältä. Näistä ehkä tunnetuin on The Noun Project⁵⁷, jossa piktogrammien helppoon saatavuuteen on panostettu, lisäksi suurin osa piktogrammeista on vapaasti saatavilla.

47 Mollerup 2005, 137

48 em. 137

49 em. 132

50 em. 132

51 <https://material.io/icons/>. Haettu 16.2.2017

52 Mollerup 2005, 137

53 em. 137

54 em. 137

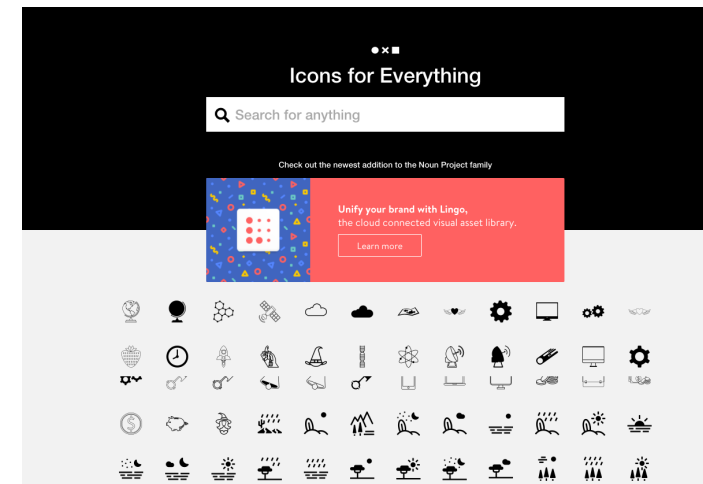
55 <http://www.hel.fi/www/helsinkikaikille/fi/esteettomat-symbolit/>. Haettu 16.2.2017

56 <http://www.hel.fi/www/helsinkikaikille/fi/esteettomat-symbolit/>. Haettu 16.2.2017

57 <https://thenounproject.com/>. Haettu 16.2.2017

Kuva 6. AIGA-kirjaston piktogrammeja (<http://www.aiga.org/symbol-signs>. Haettu 26.2.2017)

Kuva 7. The Noun Project (<https://thenounproject.com/>. Haettu 26.2.2017)

Reitinosoittaminen ja opastejärjestelmät

Reitinosoittaminen (engl. wayshowing) on Per Mollerupin esittämä käsite, jonka avulla informaatiomuotoilijat, arkkitehdit, kaavoittajat ja muut suunnittelijat voivat tukea reitin valitsemista.⁵⁸ Reitinosoittaminen käsittelee sekä reitinvalinnan sekä opasteistot. ReitINVALITA (engl. wayfinding) on kaupunkisuunnittelija Kevin Lynchin *The image of the city* (1960) kirjassa esittämä käsite, ja joka tarkoittaa sijainnin ja liikkumisen hahmottamiseen liittyvää suunnittelua.⁵⁹ Opasteisto (engl. signage) termi tarkoittaa samassa kohteessa käytettyjen opasteiden muodostamaa kokonaisuutta, jota kutsutaan opastejärjestelmäksi.⁶⁰ Opasteet ovat yleensä kylttejä, mutta voivat olla myös suoraan seinään tai lattiaan maalattuja, kaiverrettuja tai vaikkapa sähköisiä opasteita.⁶¹

Keskityn tässä opinnäytetyössäni tilassa oleviin opasteihin, jotka ohjaavat ja opastavat saunatilassa toimimiseen. ReitINVALINNAN teorit jätän vähemmälle käsittelylle.

Mitä sisältöjä tilassa olevat opasteet sisältävät? Opasteiden sisältö on monesti jaoteltu eri käyttötarkoituksia varten. Per Mollerup on jakanut opasteet seuraaviin pääryhmiin: tunniste, suunta, selite ja määräys.⁶² Kopsen, Hildénin ja Vapaasalon mukaan ne tarkoittavat seuraavaa:⁶³

- Tunniste kertoo, mikä paikka on kyseessä.
- Suunta osoittaa suunnan johonkin toiseen paikkaan.
- Selite kuvaa jonkin valitsevan asiantilan, esimerkiksi liikkeen aukioloajat, tai kertoo museossa, mikä esine on kyseessä.
- Määritys pyrkii ohjaamaan ihmisten käytöstä kiellon, kehotuksen tai opastamisen kautta. Esimerkiksi hätäuloskäyntiä tai tupakointia kuvaavat merkit kuuluvat tähän ryhmään.

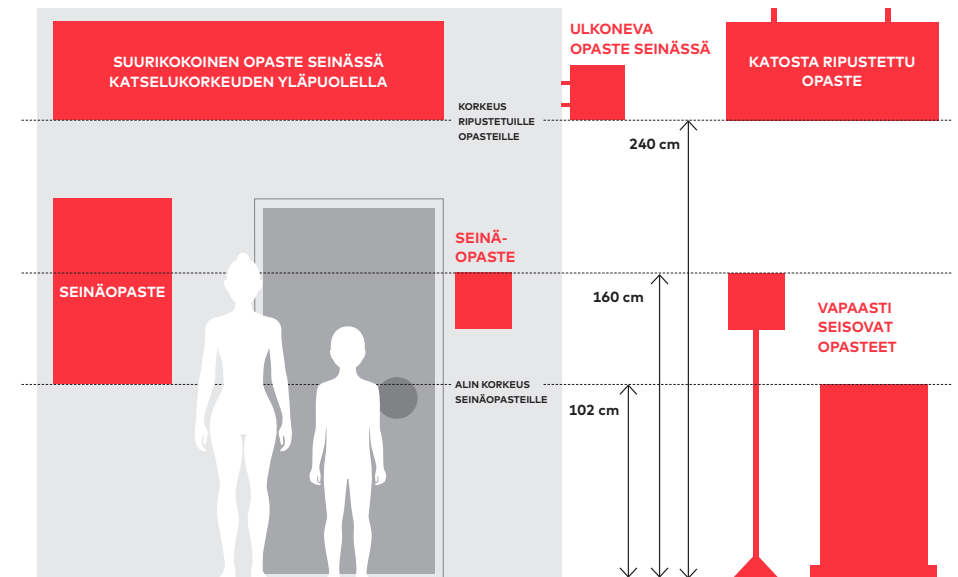
On toki huomioitavaa, että opasteita voidaan jakaa myös muunlaisiin pääryhmiin. Esimerkiksi Edo Smitshuijzen on esittänyt erilaisen pääryhmäjaottelun kirjassaan *Signage Design Manual* (siinä opasteiden pääryhmät ovat myynti ja mainonta; viestintä ja brändäys; viihde, muistomerkit ja taide; reitINVALINNAN tukeminen; lakisääteiset varoitus- ja määräyskyltit ja liikunta- ja näkörajoitteisten avustaminen).⁶⁴

Mitä eri opastetyyppejä opasteille on? Kopsen, Hildénin ja Vapaasalon mukaan seinän suuntaisesti kiinnitetyt opasteet ovat eräänlainen opasteiden pe-

rustyyppi.⁶⁵ Muita opastetyyppejä ovat katosta ripustetut opasteet, ulkonevat opasteet, vapaasti seisovat opasteet ja lattiaan tai maahan sijoitetut opasteet.

Mistä kohtaa opasteet ovat kaikkein helpoimmin luettavissa? Kopsen, Hildénin ja Vapaasalon mukaan kohtisuoraan katseen suuntaan nähden ja katseen korkeudelle sijoitetut opasteet ovat kaikkein helpoimmin luettavissa.⁶⁶ Toiseksi paras sijoitus paikka on Kopsen, Hildénin ja Vapaasalon mukaan keskellä näkökenttää ja katseen korkeuden yläpuolella.⁶⁷ Katse korkeuden yläpuolelle sijoitetut opasteet ovat myös luettavissa kauempaa, vaikka välissä olisi muita ihmisiä.

Mitä asioita pitää ottaa huomioon suunnitteluprosessissa, jotta opasteita tulisi hyvät? Kopsen, Hildénin ja Vapaasalon mukaan suunnittelussa pitää ainakin huomioida eri käyttäjä- ja kohderyhmät (myös käyttäjät joilla on tilapäisiä tai pysyviä lukemista ja näköä haittaavia tekijöitä), opasteiden muotojen looginen käyttö, opasteiden koko ja sijoittelu ympäristöön, opasteiden ylläpidettävyyden, värien ja kontrastin käyttö, piktogrammien ja muiden symbolien käyttö sekä tyografiset valinnat.⁶⁸ Käyn näitä asioita tarkemmin läpi suunnitteluprosessin yhteydessä.

Kuva 8. Opasteiden sijoittelu ja opastetyypit.

⁵⁸ Hildén ym. 2016, 247

⁵⁹ em. 247

⁶⁰ em. 255

⁶¹ em. 255

⁶² em. 255

⁶³ em. 255

⁶⁴ em. 256

⁶⁵ Hildén ym. 2016, 262

⁶⁶ em. 261

⁶⁷ em. 262

⁶⁸ em. 256-264

3. Suunnitteluprosessi

Olen käyttänyt opinnäytetyössäni työnkulkua, jossa lähdin liikkeelle määrittelystä, jonka jälkeen etsin ja keräsin aineistoa (saunatiloihin tutustuminen ja haastattelut), sen jälkeen luonnostelin ja hahmottelin. Viimeisenä tuotin ja viimeistelin aineiston sekä lopuksi arvioin työn tuloksia. Työ on myös luonteeltaan sellainen, että todennäköisesti päivitän työtä saatujen kokemusten perusteella (niin sanottu ylläpitovaihe). Prosessi on pitkälti sama, jonka Koponen, Hildén ja Vapaasalo ovat esittäneet informaatiomuotoiluprojektin työnkulusta.⁶⁹

Kuva 9. Työnkulku

3.1 Määrittely

Työn kohderyhmä

Ennen työni aloittamista pohdin työni kohderyhmää. Työni kohderyhmänä koen sekä aikuiset että lapset. Aikuisista kohderyhmänä ovat lähinnä ulkomaalaiset käyttäjät, joille suomalaisen saunan käyttö on vierasta. Toki suomalaisille käyttäjille on hyvä muistuttaa saunassa oikeasta tavasta toimia (esimerkiksi ei silmälasia saunaan) sekä hygieniasta. Lapsista kohderyhmä on sekä suomalaiset että ulkomaalaiset lapset, jotka ovat saunassa itsenäisesti (alakoulukäinen ja siitä vanhempi). Lapsille on varmasti tärkeää, että tieto on helposti saatavilla, ymmärrettävää sekä on tarpeeksi houkuttelevaa ja kiinnittää huomiota. Anja Hatvan mukaan lapsilla kuvien käyttö tiedon esittämisessä voi lisätä lapsen kiinnostusta aiheeseen, motivoida.⁷⁰ Tosin tietoinen toiminta on mah-

⁶⁹ Hildén ym. 2016, 315

⁷⁰ Hatva 1993, 135

dollista vasta noin 11-vuotiaalle. Tätä nuoremman oppiminen on tahdotonta ja suuntautuu kiinnostuksen mukaan.⁷¹

Työtäni varten loin kohderyhmästä muutamia kuvitteellisia persoonia. Persoonien määrittely on yleistä palvelumuotoiluprosjekteissa, mutta mielestäni sen käyttö sopii yhtä hyvin informaatiomuotoiluprosjekteihin. Coates & Ellison tuovat esille kirjassaan *An introduction to information design* mukaan persoonien määrittely suunnitteluprosessin yhteydessä helpottaa ymmärtämää kohderyhmää paremmin, jolle suunnittelua tehdään.⁷² Persoonat luodaan käyttämällä fiktiivisiä henkilöitä, jotka edustavat tiettyä ryhmää.⁷³ Työssäni käytettävä pohja perustuu suunnittelutoimisto Landor Asscoicates kehittämään pohjaan. Käytän suunnitteluprosessin aikana luomiani persoonia ja peilaan niihin valintoja, joita teen suunnitteluprosessin yhteydessä.

Toinen yleinen metodi, jota käytetään kohderyhmien määrittelyssä, on etnografinen tutkimusmenetelmä. Etnografinen tutkimus on kuvata ja selittää ihmisten toimintaa heidän ympäristössään tai ryhmän jäsenten tulkintoja ja käsityksiä ympäristöstään ja toiminnastaan.⁷⁴ Mielestäni etnografisen tutkimusmenetelmän käyttäminen tämän opinnäytetyön puitteissa on liian raskas menetelmä, vaikka sen avulla voisi saada paremman käsityksen, miten eri kävijät toimivat saunatilassa.

Työhön luodut kuvitteelliset persoonat:

- **Persoona 1.** Nainen, ikä n. 30 v, japanilainen turisti
- **Persoona 2.** Mies, ikä n. 35 v, työn perässä Suomeen muuttanut ulkomaalainen
- **Persoona 3.** Nainen, ikä n. 70 v, saksalainen turisti, eläkeläinen, huononäköinen
- **Persoona 4.** Lapsi, ikä n. 10 v, suomalainen
- **Persoona 5.** Mies, ikä n. 45 v, suomalainen, värisokea

Kuva 10. Työssä käytetty persoonien määrittely pohja. Pohja on Landor Asscoicates pohjaa suppeampi (siinä on jokaiselle henkilölle määritelty useampi attribuutti).

⁷¹ Hatva 1993, 135

⁷² Coates & Ellison 2014, 32

⁷³ em. 32

⁷⁴ <https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/tutkimusstrategiat/etnografinen-tutkimus>. Haettu 16.2.2017

Monikielisyyden ja -kulttuurin problematiikka

Työni yhtenä tarkoituksena on toimia taikka ainakin tutkia tapoja, miten saunan käyttöopastus toimisi saunatilassa eri kulttuurista tuleville käyttäjille. Useasti tällaisissa tilanteissa pyritään välttämään liiaksi tekstiin perustavaa viestinnän käyttöä, koska eri kieliversioiden tekeminen ja ylläpito on kallista ja vie tilassa käytettävissä opasteissa paljon tilaa. Yksi yleinen tapa ratkaista asia, on käyttää mahdollisimman paljon kuvallista tapaa esittää asioita: tämä puoltaa piktogrammien käyttöä saunatilassa. Kuten jo aiemmin käsitellyssä osiossa todettiin piktogrammien käyttö ei ole ongelmatonta, koska niihin usein sisältyy kulttuurisidoksia, jotka eivät välttämättä avaudu vieraasta kulttuurista tuleville käyttäjille. Koposen, Hildénin ja Vapaasalon mukaan selkeiden ja havainnollisten piktogrammien laatiminen on vaikeaa, joten monesti on järkevää tukeutua olemassa oleviin vakiintuneisiin käytäntöihin, esimerkiksi hyödyntämällä standardoituja piktogrammikirjastoja, kuten ISO 7001 ja ISO 7010.⁷⁵ Koposen, Hildénin ja Vapaasalon mukaan suositeltava tapa on myös käyttää kuvien rinnalla aina tekstiä.⁷⁶ Tätä tukee myös Kanadan suomalaisen psykologi Allan Päiviön (engl. Paivio) kehittämä kaksoiskoodusteoria, jonka mukaan sanoina ja kuvina koodatun viestin muistijälki on vanhempi kuin vain yhdellä tavalla havainnoitu.⁷⁷

Esteettömyys

Voisi olla vaikea olla sivuttamatta työssäni kävijöitä, joilla on esimerkiksi näkemiseen, kommunikaatioon taikka liikkumiseen liittyviä rajoitteita. Esteettömyyskeskuksen (ESKE) mukaan esteettömyys on yhdenvertaisuutta, osa kestävästä kehitystä, turvallisuutta ja laatua.⁷⁸ Lisäksi ESKE:een mukaan esteettömyyden huomioon ottaminen kertoo ajattelutavasta, oikeista asenteista ja erilaisuuden huomioon ottamisesta.⁷⁹

Näkövammaisten liito on ohjeistanut verkkosivullaan, että tilassa käytettäisiin selkeitä värikontrasteja ja opastetekstit olisivat kirjoitettu selkeästi.⁸⁰ Näkövammaisten liito lisäksi suosittelee käyttämään rakennetussa ympäristössä pistemerkintöjä, kohokuvaa, kohotekstiä ja ääniopasteita.⁸¹ ESKE:een verkkosivuilla olevan ohjeen mukaan opasteet pitää olla sijoitettuna tilassa siten ettei ne saa olla esteenä kulkureitillä.⁸² ESKE:een mukaan näkövammaisten hen-

⁷⁵ Hildén ym. 2016, 260

⁷⁶ em. 260

⁷⁷ em. 19

⁷⁸ <http://www.esteeton.fi/portal/fi/esteettomyys/>. Haettu 16.2.2017

⁷⁹ <http://www.esteeton.fi/portal/fi/esteettomyys/>. Haettu 16.2.2017

⁸⁰ <http://www.nkl.fi/fi/etusivu/esteettomyysratkaisut>. Haettu 16.2.2017

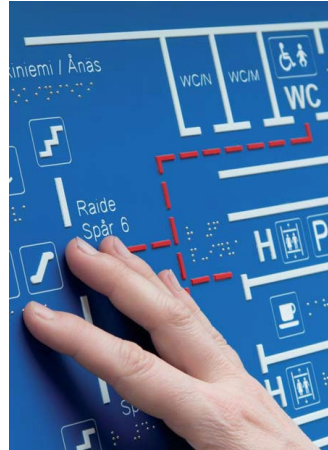
⁸¹ <http://www.nkl.fi/fi/etusivu/esteettomyysratkaisut>. Haettu 16.2.2017

⁸² http://www.esteeton.fi/portal/fi/rakennettu_ymparisto/opasteet_ja_symboolit__isa-symboli_. Haettu 16.2.2017

kilöiden kannalta on tärkeää, että opasteen kuviot voi tunnistaa sekä heikon näön avulla että sormin tunnustellen, lisäksi kohokuvioiden on oltava selkeitä.

Kuva 11. Kohokuviona toteutettu kokokyltti.
(http://www.nkl.fi/fi/etusivu/esteettomyysratkaisut/kohokyltit_ja_opasteet. Haettu 16.2.2017)

Kuva 12. Kohokuviona toteutettu opastekartta.
(http://www.nkl.fi/index.php?__file_display_id=11322. Haettu 16.2.2017)

Kuva 13. Uimahallin pelastusrengaskyltti, jossa käytetty kohokuviota, kohokirjaimia ja pistekirjoitusta.
(http://www.nkl.fi/fi/etusivu/esteettomyysratkaisut/kohokyltit_ja_opasteet. Haettu 16.2.2017)

3.2 Haastattelut ja tutustuminen saunatiloihin

Neidonkeidas, virkistysuimala

Neidonkeitaan virkistysuimala sijaitsee Lohjalla. Neidonkeidas tarjoaa monipuoliset mahdollisuudet vesiliikuntaan ja virkistäytymiseen. Virkistysuimalan tarjonnassa korostuu monipuoliset vesiliikuntapalvelut. Virkistysuimala on Lohjan kaupungin julkinen palvelu.

Tutustuin virkistysuimalaan aamupäivästä, jolloin asiakkaita oli vielä vähälaisesti. Aloitin tutustumiskäynnin haastattelemalla virkistysuimalan toiminnanjohtajaa. Keskusteluissa nousi esille, että virkistysuimalan asiakkaat ovat yhä kansainvälisempiä, joilla ei välttämättä ole kokemusta saunomisperinteestä. Haastattelussa nousi esille myös hygienian tärkeys (ei uima-asussa saunaan), muiden viihtyvyyden ottaminen huomioon (esimerkiksi ei liian kovia löylyjä saunassa) ja saunominen oikealla tavalla.

Saunatilassa olevat opasteet olivat sekä kuvallisia että sanallisia. Pääosa sanallisista viesteistä oli suomeksi ja ruotsiksi. Saunan ovelle olevassa opasteessa käyttäjää kehoitetaan käymään suihkussa ennen saunaan menoa ja saunan jälkeen. Tämä viesti oli kuvallinen. Samassa kohdassa oli myös viesti, jossa kerrottiin, että suihkuun ja saunaan pitää mennä ilman uima-asua. Viesti oli ainoastaan kerrottu sanallisesti suomeksi. Suomea osaamattomalle tämä viesti jää varmasti ymmärtämättä. Saunatilassa eri saunatyypit oli merkitty ainoastaan sanallisesti suomeksi saunan oven viereen (tilassa oli sekä sähkösaunoja että höyrysaunoja).

Opasteiden sijoittelu tilassa oli mielestäni hajanainen ja epälooginen. Esimerkiksi höyrysaunassa käytettiin useata eri opastetta kertomaan, ettei saunaan saisi mennä uima-asun kanssa. Tämä varmasti voidaan kertoa yhden opasteen avulla. Pääosa opastekilvistä olivat vihreätaustaisia, jossa grafiikka ja teksti olivat valkoisella. Vihreän värin käyttö opasteiden taustalla sinällään sopi ympäristöön. Saunatilat olivat kauttaaltaan vaaleanvihreät. Saunatilassa olevat opasteet eivät mielestäni tulleet liian voimakkaasti esille, mutta olivat näkyviä.

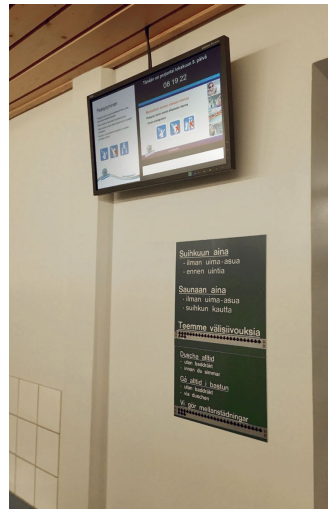
Kuva 14. Löylyhuoneen ovi (Neidonkeidas).

Kuva 15. Höyrysaunan ovi (Neidonkeidas).

Kuva 16. Opas kylpemiseen (Neidonkeidas).

Kuva 17. Sähköinen opastaulu, sekä opetus suihkun ja saunan käytöstä (Neidonkeidas).

Original Sokos Hotel Helsinki

Sokos Hotel Helsinki sijaitsee Helsingin sydämessä Kluuvinkadulla. Hotellissa tutustuin tilaussaunaan. Saunan lisäksi saunatilassa on oleskelutila ja kaksi parveketta. Tila soveltuu kokouskäyttöön 10 hengelle ja saunailanviettoon noin 15 hengelle.

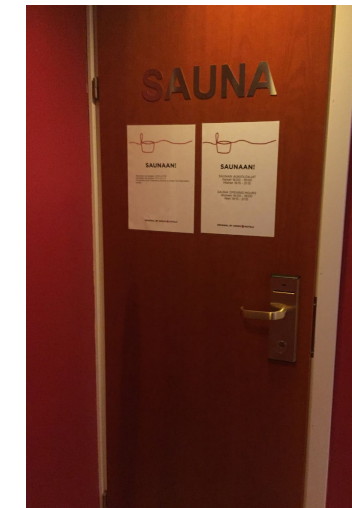
Hotellissa haastattelin saunatiloista vastaava henkilöä. Keskustelussa liittyen saunan opastamiseen nousi tarve yleispätevälle saunan ohjeelle, reititykselle saunatilaan, sekä tarve opastaa kansainvälisiä asiakkaita saunatilassa. Haastattelun aikaan hotellissa oli paljon asiakkaita, ja haastateltava oli kiireinen, joten haastattelu jäi lyhyeksi. Saunatilaan tutustumiseen minulle annettiin runsaasti aikaa, koska saunatila ei ollut ollut käytössä aamupäivästä, jolloin olin tutustumassa kohteeseen.

Sauna sijaitti hotellin 9. kerroksessa. Saunatilan löytäminen vaatii opastuksen seuraamista. Opasteet olivat pääosin A4-tulosteita ovissa. Saunatilan ulko-oven kohdalla oli hotellin asiakkaille tiedot saunan aukioloajoista. Itse saunatilassa ei ollut saunan käyttöön liittyviä opasteita tai ohjeita.

Saunatila oli materiaaleiltaan aika tavanomainen. Pesutilassa pääosassa oli valkoinen kaakeli, jota oli rikottu sinisellä kaakelilla suihkuseinissä. Pukuhuoneessa seinät olivat vaaleat, pukuhuoneen kalusteet olivat puupintaa. Pukuhuonetta oli sisustettu taidegraafiikalla.

Kuva 18. Kulkuopaste saunaan (Original Sokos Hotel Helsinki)

Kuva 19. Eteinen (Original Sokos Hotel Helsinki)

Kuva 20. Pukuhuone (Original Sokos Hotel Helsinki)

Kuva 21. Pesutila ja löylyhuoneen ulko-ovi (Original Sokos Hotel Helsinki)

Pohdinnat saunatiloista

Tutustutut kohteet olivat hyvin erilaiset. Lohjan Neidonkeitaan virkistysuimala on julkinen palvelu, jossa käyttäjäryhmä koostuu hyvin eri taustoista tulevista ihmisistä. Sokos Hotel Helsinki on tyypillinen hotellin yhteydessä oleva tilaussauna. Yhtäläisyytenä molemmissa kohteissa oli, että niissä käy asiakkaita, joiden äidinkieli ei ole suomi, ja luultavasti osalle kävijöistä suomalaisen saunakulttuuri on vierasta. Lohjan Neidonkeitaan virkistysuimalassa oli käytetty opasteita hyvin näkyvästi. Sokos Hotel Helsingistä opasteet ja opastus saunatilassa puuttuivat kokonaan. Ehkä Sokos Hotel Helsingissä on ajateltu, että käyttäjät tuntevat suomalaisen saunatradition. Luultavasti on myös ajateltu, ettei saunatilaa haluta häiritä opastuksella, koska opastein tehtävä opastus tilassa voi tehdä tilasta levottoman.

Molemmissa kohteissa, keskusteltuani henkilökunnan kanssa, nousi tarve opastuksen kehittämiseen: haluttiin selkeätä opastusta saunatilaan, ja joka toimisi ulkomaalaisille kävijöille. Sokos Hotel Helsingissä opastus varmaankin haluttaisiin tehdä hillitysti, ilman että tilassa olevat opasteet tulisivat liian paljon esille saunatilassa (esimerkiksi käyttämällä opasteissa ympäristöön sopivia materiaaleja: puuta jne.). Lohjan Neidonkeitaassa sauna mielestäni pitää enemmän opastaa saunan käyttäjiä oikeanlaiseen tapaan käyttäytyä saunatilassa, koska siellä saunat ovat jatkuvasti käytössä, saunan käyttöaste on suuri ja siellä käy asiakkaita joille julkisessa saunatilassa käyminen voi olla vierasta.

Käyntien perusteella pohdin, onko yleisnäköiselle saunan käyttöopastukselle (taiikka käyttöopastejärjestelmälle) saunatilassa tarvetta, koska useat eri tyyppiset saunatilat poikkeavat toistaan paljon? Omien havaintojeni perusteella uimahalleissa (ja virkistysuimalassa) käyttäjiä pitää enemmän ohjeistaa oikeaan tapaan toimia saunatilassa. Tilaussanoissa ohjeet voivat olla suppeampia. Prosessin lopullinen tuotos on enemmän runko saunapalvelutuottajalle kuin valmis tuote. Opinnäytetyössä tuotetun materiaalin avulla saunapalveluntuottaja voi kehittää omaa opastusta tilassa (mielestäni opasteiden materiaali- ja muotovalinnat pitää jokaisessa kohteessa yksilöllisesti miettiä, niihin vaikuttavat muun muassa tilan arkkitehtuuri ja saunapalvelun brändi). Piktogrammikirjaston piktogrammit tuotan ja viimeistelen julkaisukuntoon. Mielestäni piktogrammeja saunapalveluiden tuottajat voivat käyttää suoraan hyödyksi. Piktogrammikirjastoa on tarkoitus jakaa toimeksiantajan extranet-sivuston välityksellä.

3.3 Luonnostelu

Lähdin luonnostelussa liikkeelle Neidonkeitaan löylyhuoneen ulko-ovesta (kuva 8 ja kuva 15). Tila on mielestäni merkittävä työni kannalta, koska tilassa opastetaan saunan käyttöä eri opasteiden avulla. Piktogrammien luonnostelua tein rinnakkain tilan luonnostelun kanssa. Havainnekuvat opasteista on toteutettu vektorigrafiikkana ja 3D-mallinnettuna kuvina. 3D-mallinnettujen kuvien teossa olen käyttänyt Skechup:ia ja Thea Render:iä. Valitsin kyseiset ohjelmat, koska niiden käyttö on entuudestaan tuttua.

Käyttöopastejärjestelmä saunatilassa

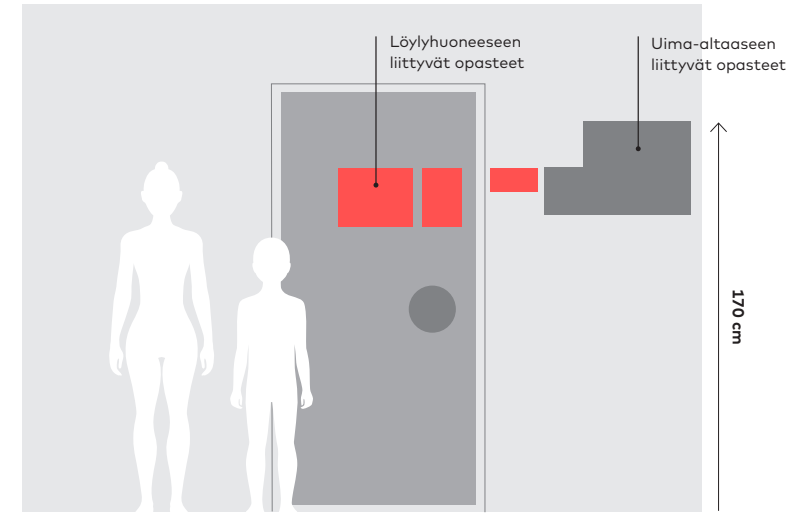
Opasteen sijoittelu tilassa

Ensimmäisessä vaiheessa lähdin miettimään opasteiden sijoittelua. Opasteen sijoittelussa ja koon määrittelyssä käytin Mollerupin Wayshowing-kirjassa esitettyjä yleisiä käytäntöjä opasteiden sijoittelusta ja opasteiden koon määrittelystä. Valitussa kohteessa nykyiset löylyhuoneen käyttöä opastavat opasteet olivat näkyvästi esillä, mutta niiden lukeminen oli hankalaa, koska opasteet olivat sijoiteltu hajanaisesti (kuva 22). Lisäksi löylyhuoneeseen viittaavat opasteet olivat hyvin lähellä uima-altaaseen liittyviä opasteita. Ensimmäisessä hahmotelmassa (kuva 23) ryhmittelin opasteet siten, että löylyhuoneen opasteet ja uima-altaan opasteet olisivat selkeästi erillään toisistaan. Lisäksi ryhmitin kaikki löylyhuoneeseen liittyvät ohjeet, kehotukset ja kiellot saman ryhmän sisälle. Tämän ratkaisun tarkoitus on, että informaatio on selkeästi luettavissa yhdellä kertaa. Tunniste osan sijoitin löylyhuoneen oven yhteyteen. Ensimmäisessä hahmotelmassa opasteen koko on suhteutettu siten, että saunan käyttöopastus kerrottaisiin kuvallisena esityksenä, ilman sanoja (tällöin ei tarvita käännöstekstejä, jotka vievät paljon seinätilaa). Seuraavissa hahmotelmissa (kuva 24 ja kuva 25) sanallisille viesteille on varattu tila opasteen sisälle. Ratkaisun huono puoli on, että opasteet tulevat hyvin lähelle toisiaan, ja ratkaisu on lähellä alkuperäistä tilannetta. Tehdyissä hahmotelmissa sijoitin opasteet seinässä kohtaan, josta niitä olisi helppo lukea aikuisen, lapsen (alakouluikäisen ja siitä vanhemman) ja liikuntarajoitteisen (esimerkiksi pyörätuolia käyttävän). Mollerupin mukaan yleinen suositus oven vieressä olevien opasteiden ylimmäksi korkeudeksi on 170 cm (lattiasta mitattuna).⁸³ Alin korkeus seinäopasteille on n. 100 cm (kuva 8). Mollerupin mukaan oven viereen sijoittavat opasteet kannattaa sijoittaa oven kahvan viereiselle seinälle.⁸⁴ Mollerup ei suosittelle opasteiden sijoittamista oveen, koska oven ollessa auki, opasteet voivat olla näkymättömissä.⁸⁵

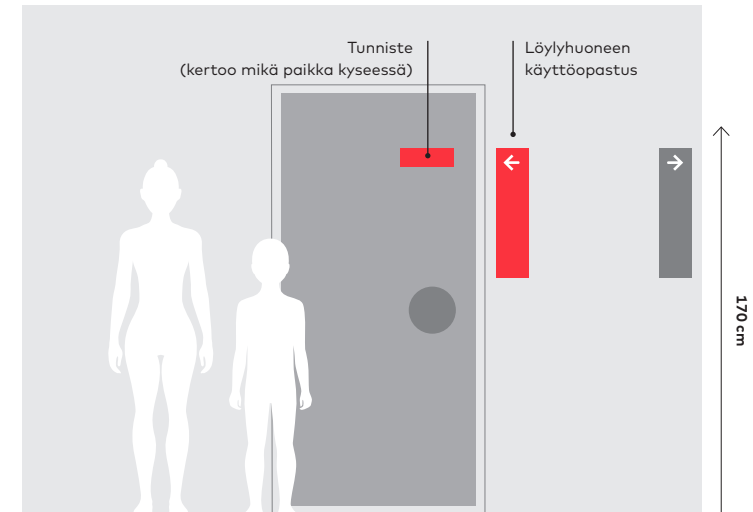
⁸³ Mollerup 2005, 187

⁸⁴ em. 181

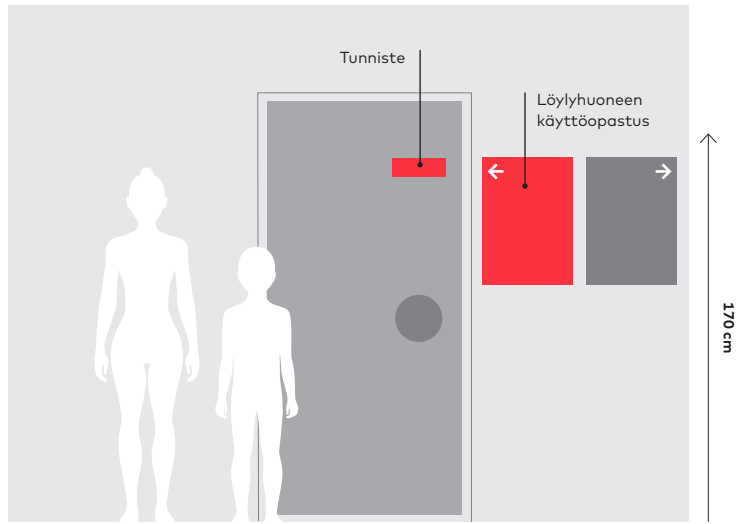
⁸⁵ em. 181

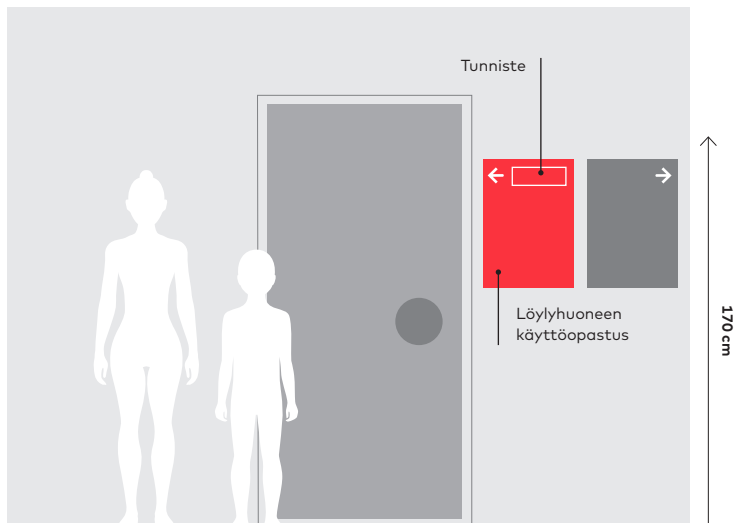
Kuva 22. Lähtötilanne (Neidonkeidas, löylyhuoneen ulko-ovi). Kuvassa olevien henkilöiden pituudet ovat 160 cm (nainen) ja 130 cm (noin kymmenen vuotias lapsi).

Kuva 23. Löylyhuoneen opasteet ovat selvästi erillään uima-altaan opasteista.

Kuva 24. Opasteelle varattu tila sanalliselle ohjeelle.

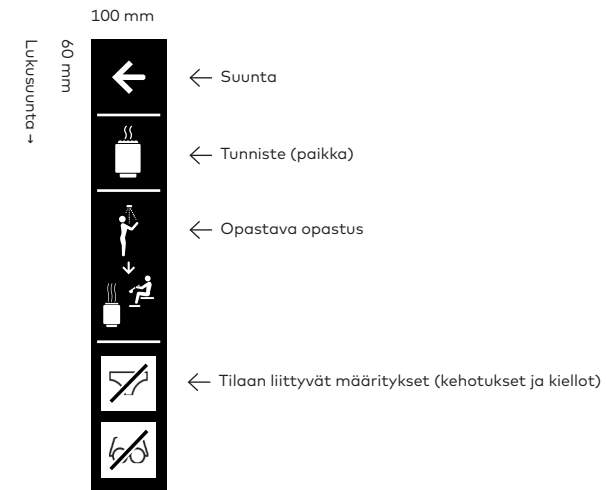
Kuva 25. Tunnisteosa muun opasteen yhteydessä.

Opasteen sisältö ja monikielisyys

Seuraavassa vaiheessa lähdin ratkaisemaan, miten löylyhuoneen käyttöopastus pitäisi kertoa ja miten opasteet toimisivat monikielisesti. Versiot perustuvat aiemmin tehtyihin hahmotelmiin (kuva 23, kuva 24 ja kuva 25).

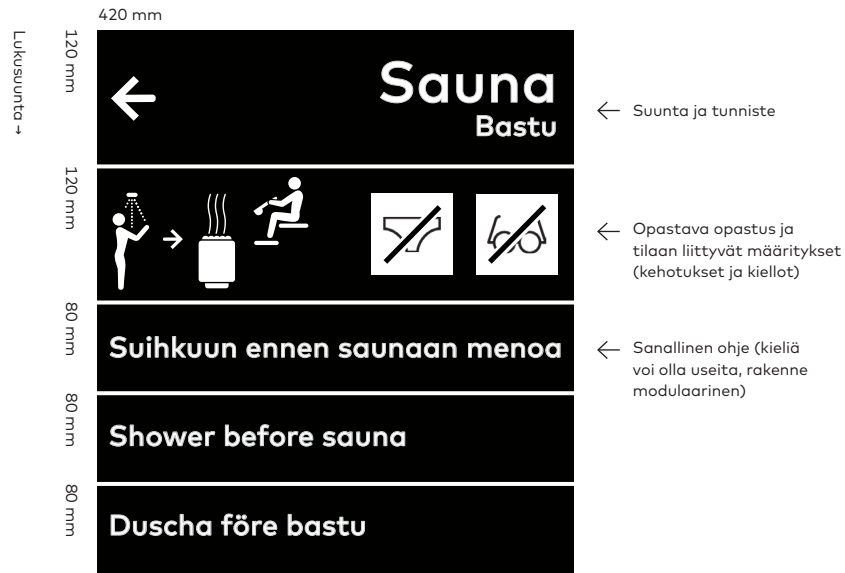
Käyttöopastuksen hahmotelussa lähdin liikkeeseen tilanteesta, jossa opastuksen viesti on kerrottu ilman sanallisia viestejä, pelkästään kuvallisesti (kuva 26). Mielestäni ratkaisu toimi yllättävän hyvin. Opasteessa on käytetty seuraavaa järjestystä: ylimpänä on suunta (näyttää suunnan mihin tilaan kyltti viittaa), sen alla opastava opastus (kertoo miten tilassa pitäisi toimia), ja tämän jälkeen tilaan liittyvät määrätykset: esimerkiksi esteetön kulku liikuntarajoitteiselle, kehotukset ja kiellot. Lukusuunta on ylhäältä alas.

Opasteessa, jossa on käytetty sanallista viestiä, lähdin siitä oletuksesta, että kieliä olisi kolme (suomi, ruotsi ja englanti). Useamman kielen käyttö kasvattaa opasteen kokoa. Informaatiojärjestys hahmotelussa opasteessa oli seuraava: suunta ja tunniste, opastava opastus ja tilaan liittyvät määrätykset, sekä lopuksi sanallinen ohje (kuva 27). Opaste on ajateltu modulaarisesti siten, että käännöstekstejä on mahdollista lisätä tai vähentää. Sokeata henkilöä varten tein myös version, jossa on käytetty pistekirjoitusta (kuva 28). Pistekirjoitus tulisi käännöstekstin alapuolelle, ja kohtaan, josta se olisi helppo lukea kädelä. Mollerupin mukaan pistekirjoituksen huono puoli on, että harvat osaavat sitä, ja sen löytäminen tilasta voi olla hankalaa sokealle henkilölle.⁸⁶ Pistekirjoituksen rinnalle taikka sen korvaavana tapana näkisin kohokuvioinnin taikka kaiverruksen käyttöä.

Kuva 26. Löylyhuoneen käyttöopastus kerrottu kuvallisesti.

⁸⁶ Mollerup 2005, 201

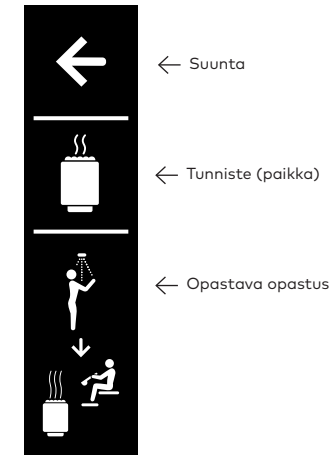
Kuva 27. Saunan käyttöopastus kerrottu kuvallisesti ja sanallisen ohjeen avulla.

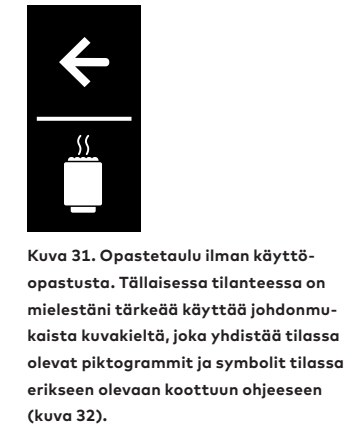
Kuva 28. Pistekirjoitus lisätty sanallisen ohjeen yhteyteen. Pistekirjoitus sijoitus pitäisi olla käden ulottovuudella.

Saunan käyttöopastuksen määrä saunatilassa

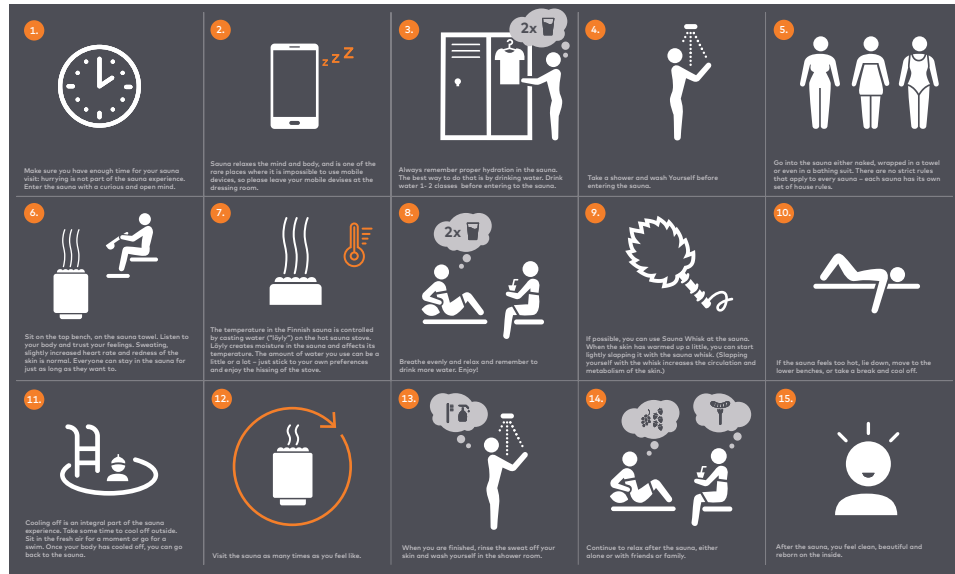
Voidaan ehkä todeta, että saunan käyttöopastuksen tarve vaihtelee tilan käytön mukaan (näkemys perustuu vierailtuihin saunatiloihin). Oman näkemyksen mukaan uimahallissa saunan käyttöopastusta tarvitaan enemmän (kuva 27 ja kuva 28), ja opastus pitää hajauttaa eri tiloihin (uimahallissa on tarve muistuttaa oikeasta tavasta käyttäytyä). Hotellin tilaussaunassa käyttöopastus voi mielestäni sijaita pelkästään koottuna ohjeena pukuhuoneessa (kuva 32) taikka suppeampana ohjeena saunatilassa (kuva 30).

Kuva 30. Suppeampi opastetaulu soveltuu esimerkiksi tilaussaunojen yhteyteen. Suppeamassa versiossa on pudotettu kehotukset ja kiellot pois. Tässä on ajatus, että tilaussaunassa ei välttämättä ole tarkkaa määritystä, pitääkö saunassa olla ilman uimahousuja, uimahousujen kanssa vai pyyhe päällä.

The ABC for the enjoyable Finnish Sauna Experience

Kuva 32. Saunan käyttöopastus (luonnos). Ohjeen sisältö on Sauna from Finlandin määrittelemä. Ohje voi olla tulostettuna (juliste) taikka opastetauluna esimerkiksi saunatilan eteisessä taikka pukuhuoneessa. Piirrostyylillä mahdollistaa ohjeen tulostamisen esimerkiksi puupinnalle.

Materiaalit ja opasteiden muodot

Suunnittelussa lähdin siitä oletuksesta, että käyttöopastus toimisi eri materiaalivaihtoehdoilla: esimerkiksi kovamuovi, kaiverrusmuovi, kerrosmuovi, metalli ja puupinta. Kovamuovin käyttöä puoltaa sen helppo huolettavuus ja kestävyys. Kovamuovi myös mahdollistaa erilaisten kohokuvioiden käytön.⁸⁷ Kerrosmuovin etuna voidaan pitää, että materiaalia on saatavilla kosteisiin tiloihin ja lisäksi se on yleensä kevyttä ja helposti asennettavaa. Puun käytön etuna näkisin sen ekologisuuden sekä sopivuuden saunatilan muihin pintoihin. Mielestäni puuta kannattaa myös harkita, mikäli opastus halutaan hillitysti tilaan (esimerkiksi hotellien tilausaunat). Puuhun merkintä voidaan tehdä esimerkiksi laserleikkauksen avulla. Puun käytössä pitää huomioida sen suojaaminen kosteissa tiloissa.

Mitä materiaaleja tulisi välttää? Huononäköisille heijastavat pinnat ovat ongelmallisia.⁸⁸ Näkövammaisten liitto suosittelee häikäisyn välttämiseksi

⁸⁷ http://www.nkl.fi/fi/etusivu/esteettomyysratkaisut/kohokyltit_ja_opasteet. Haettu 16.2.2017

⁸⁸ <http://www.nkl.fi/fi/etusivu/esteettomyysratkaisut/ymparisto/opasteet-ja-ohjaavat-materiaalit/opasteet>. Haettu 16.2.2017

tekemään opasteet puolihihmeiksi.⁸⁹ Näkövammaisten liiton mukaan myös läpinäkyvän taustan (lasipinta tai vastaava) käyttö on erittäin ongelmallinen näkövammaisille, koska pinta aiheuttaa heijastumia ja kontrasti taustaan jää vähäiseksi.⁹⁰

Opasteiden muotona hahmottelussa olen käyttänyt suorakaiteita. Itse en työssäni näe tarvetta lähteä muotoilmaan opasteiden muotoa suuntaan, jossa opasteen muoto viestisi jotakin asiaa (esimerkiksi suunnan näyttämistä). Opasteissa toki voidaan käyttää myös muita muotoja, esimerkiksi pyöreitä ja pyöristettyjä muotoja, mikäli kyseiset muodot sopivat tilaan ja käytettävään materiaaliin.

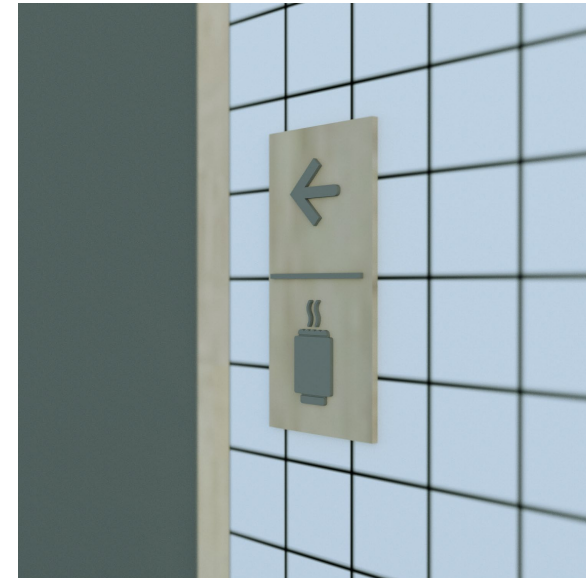
Kuva 33. Havainnekuva kohokuvion käytöstä opasteessa.

⁸⁹ <http://www.nkl.fi/fi/etusivu/esteettomyysratkaisut/ymparisto/opasteet-ja-ohjaavat-materiaalit/opasteet>. Haettu 16.2.2017

⁹⁰ <http://www.nkl.fi/fi/etusivu/esteettomyysratkaisut/ymparisto/opasteet-ja-ohjaavat-materiaalit/opasteet>. Haettu 16.2.2017

Kuva 34. Havainnekuva puupinnan käytöstä opasteessa.

Kuva 36. Havainnekuva puun ja metallin (tai muun kovan materiaalin) käytöstä opasteessa.

Kuva 35. Lähikuva puun käytöstä.

Kuva 37. Havainnekuva kerrosmuovin käytöstä opasteessa.

Värit ja kontrasti

Mielestäni jokaisessa saunatilassa pitää erikseen miettiä, mikä on opasteiden värityys (värityksen vaikuttaa muun muassa tilan sisämateriaalit ja rakennukseen mahdollisesti määritellyt tunnuskäsit). Luonnostelussa käytin mustaa taustaväriä. Piktogrammien ja muiden elementtien värinä käytin luonnostelussa valkoista väriä. Näkövammaisten liitto suosittelee, että opasteiden värityksen tulee olla yhtenäinen ja erottua tilan muusta värityksestä.⁹¹ Näkövammaisten liitto myös suosittelee, että taustan ja kirjaimen/symbolin välinen kontrasti on mahdollisimman hyvä.⁹² Luonnostelun yhteydessä olen myös kokeilut koivuvanerista tehtyä opastetta, jossa piktogrammit ja muut elementit on laserleikattu (kuva 34). Vanerille laserleikkaamalla tehty opaste ei välttämättä ole kontrastiltaan yhtä tehokas kuin muilla tekniikoilla tehty opaste, mutta mielestäni se soveltuu hyvin saunatiloihin, jossa opastusta ei haluta tuoda liian voimakkaasti esille.

Kuva 38. Kokeiluja eri taustaväreillä.

⁹¹ http://www.nkl.fi/fi/etusivu/esteettomyysratkaisut/kohokyltit_ja_opasteet.
Haettu 16.2.2017

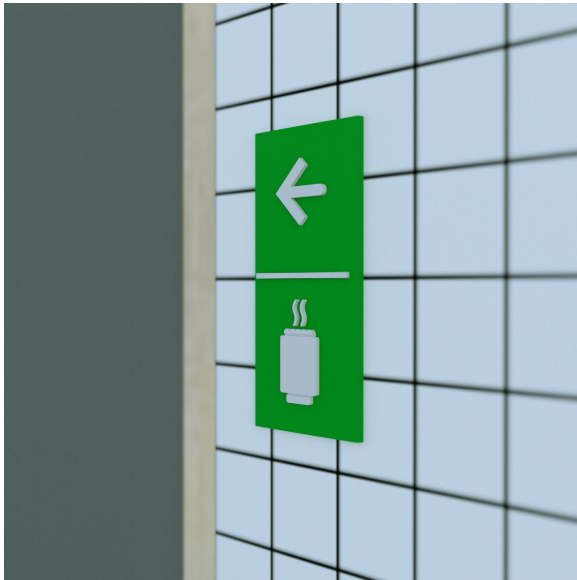
⁹² http://www.nkl.fi/fi/etusivu/esteettomyysratkaisut/kohokyltit_ja_opasteet.
Haettu 16.2.2017

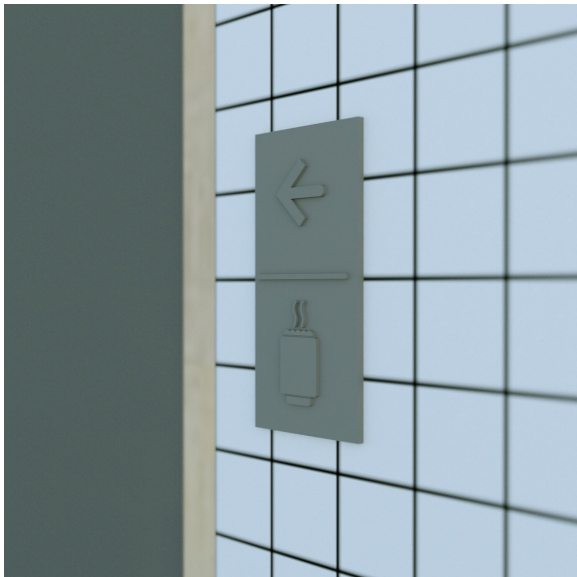
Kuva 39. Kokeiluja eri taustaväreillä.

Kuva 40. Kokeiluja eri taustaväreillä.

Kuva 41. Kokeiluja eri taustaväreillä.

Kuva 42. Esimerkki liian vähäisestä kontrastista taustan ja grafiikan välillä.

Typografia

Mollerupin mukaan kirjaimet, sanat, lauseet ja pidemmät tekstit pitää olla helposti luettavissa opasteista.⁹³ Luettavuus koostuu tunnistettavuudesta (engl. legibility) ja helppolukuisuudesta (engl. readability).⁹⁴ Tunnistettavuus on hyvä, kun yksittäiset sanat ovat tunnistettavissa ja kirjaimet erottuvat toisistaan helposti ja nopeasti.⁹⁵ Helppolukuisuuteen vaikuttaa esimerkiksi kirjaintyyppin valinta ja koko, rivien pituus ja riviväli.⁹⁶

Mollerup suosittelee käytettävän opasteissa helppolukuisia ja tunnistettavia kirjaintyyppiä. Kapeiden kirjaintyyppien käyttö on suotavaa tilanteissa, joissa halutaan säästää tilaa (engl. space economy).⁹⁷ Kapeiden kirjaintyyppien käyttö voi tosin aiheuttaa tunnistavuuden heikkenemisen, koska kirjainten tyhjän-tilan aukko kutistuu (engl. counter).⁹⁸ Tämä vaikuttaa esimerkiksi kirjainten a, b, d ja e tunnistettavuuden heikkenemiseen.⁹⁹ Mollerup myös toteaa, että merkkiväli opasteissa pitäisi olla normaali tai aavistuksen suurempi fontin oletus asetuksesta. Mikäli merkkiväliä halutaan muuttaa, pitäisi se tehdä parivälityksen kautta, jotta teksti pysyisi tasapainossa.¹⁰⁰

Opasteiden luonnosten yhteydessä olen käyttänyt FF Mark kirjaintyyppiä, joka kuuluu geometrisiin groteskeihin kirjaintyyppiin. Muihin geometrisiin groteskeihin kirjaintyyppiin (esimerkiksi Futura, Erbar-Grotesk ja Kabel) verrattuna FF Markissa on korkea x-korkeus, joka tekee kirjaintyyppistä helposti luettavan, myös pienessä koossa. Kirjaintyyppin kirjainten muodot aistivat puhtautta, joka mielestäni sopii suomalaiseen saunaympäristöön. Kirjaintyyppin valintaan saunatilaan ei voi mielestäni antaa yhtä vaihtoehtoa (kuva 44). Oikean kirjaintyyppin valintaan vaikuttaa muun muassa saunatilan visuaalinen identiteetti ja siihen mahdollisesti määritelty oma kirjaintyyppinsä.

Miten määrittää kirjaimen koon opasteeseen, jotta se olisi luettava tietyn etäisyyden päästä? Mollerup antaa seuraavan nyrkkisäännön oikean koon mittaamiseen: mittaamalla kirjaimen x-korkeus ja kertomalla se 500:lla.¹⁰¹ Näin ollen teksti, jonka x-korkeus on 1 cm, on luettavissa viiden metrin päästä. Sairaalaympäristöissä taikka vastaavissa paikoissa kerroin voi olla 400 taikka jopa 300.¹⁰² Kertoimen pudottamisella huomioidaan tilaa käyttävät heikkonäköiset sekä tilan asettamat haasteet (esimerkiksi huono valaistus). Työssäni olen käyttänyt kerrointa 400 sopivaa lukuetaisyyttä kirjaimille valittaessani.

⁹³ Mollerup 2005, 129

⁹⁴ Hildén ym. 2016, 269

⁹⁵ em. 269

⁹⁶ em. 269

⁹⁷ Mollerup 2005, 129

⁹⁸ em. 129

⁹⁹ em. 129

¹⁰⁰ em. 133

¹⁰¹ em. 133

¹⁰² em. 133

Kuva 43. Kirjaimen x-korkeus.

FF Mark Medium

FF Unit Pro Medium

Adobe Garamond Pro Bold / Regular

Proxima Nova Soft Bold

Kuva 44. Kirjaintyyppi kokeiluja. Kirjaintyyppin valinta vaikuttaa muun muassa tekstin luettavuuteen. FF Mark kirjaintyyppi kuuluu geometrisiin groteskeihin. Geometrisiä groteskeja on käytetty yleisesti vähemmän opasteissa, koska niiden luettavuus ei välttämättä ole optimaalinen (monia geometrisiä groteskeja ei ole suunniteltu opaste käyttöön).

420 mm
480 mm

← Luettavuus n. 10 m päästä
← Luettavuus n. 4.5 m päästä

← Luettavuus n. 4.5 m päästä

Kuva 45. Opasteen maksimi lukuetaisyys tilassa (laskettu kaavalla $x\text{-korkeus} \cdot 400$).

Kuva 46. Irtokirjainten käyttö opastustuksessa. Havainnekuvasa kirjaintyyppinä FF Mark Medium.

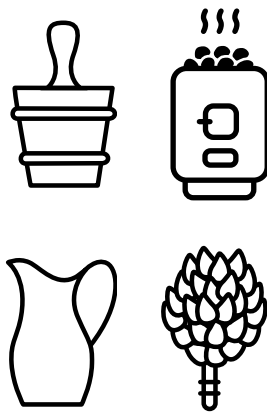
Piktogrammit

Lähdin piktogrammien suunnittelussa tyhjältä pöydältä. Toimeksiantajalta en saanut tarkkaa listaa piktogrammeista, joita he tarvitsevat. Prosessin alussa piktogrammien tarve määrytyi opasteissa tarvittavien piktogrammien pohjalta. Piktogrammeja luonnostelin ensiksi lyijykynällä ja paperilla. Viimeistellyt piktogrammit piirsinkin vektorimuotoon Sketch-ohjelmalla¹⁰³. Ohjelma poikkeaa etenkin käyttöliittymän osalta Adobe Illustrator-ohjelmasta, jota usein käytetään vektorigrafiikan piirtämiseen tietokoneella. Syitä Sketchin käyttöön työn yhteydessä on lähinnä halu oppia käyttämään Sketchiä paremmin: olen aiemmin käyttänyt ohjelmistoa käyttöliittymäsuunnitteluun, mutta sen piirtotyökalujen käyttö on jäänyt vähemmälle.

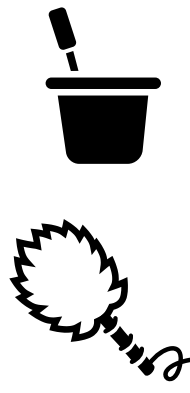
Mielestäni Sketchin vahvuus on vektorityökalut ja useamman piirtoalueen (engl. artboard) käyttö (liite 1). Sketchin heikkous on tiedostojen vientiominaisuudet: käytännössä piktogrammit piti kääntää Adobe Illustratorissa painokuntoon.

Tyyli ja yhtenäisyys

Piktogrammien tyylin löytämisessä oli hieman haasteita, pitäisikö lähteä etsimään uutta tapaa vai tukeutua totuttuihin tapoihin esittää asia? Mielestäni piktogrammien teho perustuu tunnistettaviin ja vakiintuneisiin ilmaisutapoihin. Lisäksi välttäisin piktogrammien yhteydessä liiallista tyylillistä koristelua.

Kuva 47. Tyylikokeiluja

Kuva 48. Valittu tyyli

¹⁰³ <https://www.sketchapp.com/>. Haettu 16.2.2017

En siis lähtenyt piktogrammien suunnittelussa korostamaan omia taiteellisia näkemyksiä, vaan pyrin pitämään informatiivisessa linjassa.

Piktogrammien piirrostyylissä kokeilin pelkistetympää tyyliä (kuva 48) sekä hieman kuvitusmaisempaa ja hennompaa tyyliä (kuva 47). Hennompi tyyli perustuu pitkälti ääriviivojen käyttöön (engl. outline), mutta mielestäni sen heikkous on, että se toimi kaiverretussa taikka kohokuvassa kovinkaan hyvin (heikko tunnistettavuus). Valitsin tyyliksi pelkistetymmän tyylin. Muodoissa olen pelkistettyjen muotojen lisäksi käyttänyt myös kiinteitä ja umpinaisia muotoja (engl. solid). Kiinteiden ja umpinaisten muotojen käytön tarkoitus on parantaa piktogrammien tunnistettavuutta eri ympäristöissä. Valittua pelkistettyä tyyliä voidaan pitää tyyliltään lähellä AIGAn joukko-liikenneasemien standardisymbolien tyyliä (kuva 6), joita käytetään yleisesti julkisissa tiloissa.¹⁰⁴ Työssäni käytetyssä tyylissä olen tosin poikennut AIGAn hyvin selkeistä geometrisistä perusmuodoista. Esimerkiksi ihmishahmoissa olen käyttänyt esitystapaa, joka ei perustu tiukkaan geometrisiä perusmuotoja seuraavaan piirrostyylisiin.

Työssä tehtävät piktogrammit muodostavat piktogrammikirjaston. Piktogrammikirjastosta tässä yhteydessä on ehkä parempi käyttää termiä piktogrammijärjestelmä. Tyypillisesti samaan järjestelmään kuuluvien piktogrammien tulee olla tyylillisesti yhtenäisiä. Graafisen suunnittelija Nigel Holmesin mukaan piktogrammijärjestelmän yhtenäinen ilme syntyy yhdenmukaisuudesta useimmissa tai kaikissa seuraavissa osatekijöistä: muoto, piirrostyylit, aiheet, konteksti ja looginen värikoodien käyttö.¹⁰⁵ Työssäni olen pyrkinyt yhtenevään esitystapaan käyttämällä yhtenevää piirrostyyliä ja kontekstiin perustuvaan ryhmittelyä.

Yhtenevä piirrostyylit

Piktogrammien yhtenäisen piirrostyylin saavuttamiseksi käytin keinoa, jossa käytin mahdollisimman paljon yhteisiä sääntöjä: yhtenevä gridi-asteikko, yhtenevät elementtien muodot ja koot. Tarkoitus oli käyttää tiukkaa ”dogmia” yhtenäisen piirrostyylin saavuttamisessa.

Piktogrammien pohjalla käytetty gridi-asteikko perustuu 24*24 ruutuihin. Työssäni en käyttänyt gridi-asteikkoa orjallisesti hyväksi. Gridin tarkoitus oli pitää lähinnä elementtien koot yhtenäisenä.

¹⁰⁴ <http://www.aiga.org/symbol-signs>. Haettu 16.2.2017

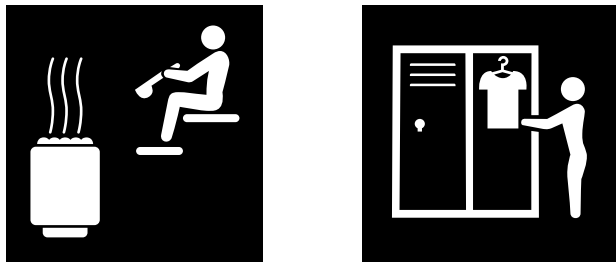
¹⁰⁵ Hildén ym. 2016, 133-134

Ryhmittely

Ryhmittelin piktogrammit kontekstin mukaan. Ryhmittelyn tarkoitus on helpottaa piktogrammien käyttöä. Piktogrammit ovat jaoteltu seuraaviin ryhmiin:

- **Toiminto ja paikka** (kuva 49). Esittää toimintaa ja paikkaa. Esimerkiksi löylyhuone, jossa ihmishahmo heittää löylyä.
- **Paikka** (kuva 50). Kertoo, mistä paikasta on kysymys (voidaan käyttää myös korvaavana piktogrammista toiminto ja paikka piktogrammille). Esimerkiksi löylyhuone ja wc.
- **Ohjaavat** (kuva 51). Näyttää suunnan.
- **Ominaisuus** (kuva 52). Esittää kohteen ominaisuuksia. Esimerkiksi vihdan käyttömahdollisuus löylyhuoneessa.
- **Kehottavat ja kieltävät** (kuva 53). Esittää kehotuksia ja kieltoja. Esimerkiksi laita puhelin äänettömälle taikka älä käytä uimahousuja.
- **Muut** (kuva 54). Saunaan liittyviä muita piktogrammeja. Piktogrammeja käytetty mm. saunan käyttöopaste julisteen yhteydessä (kuva 32).

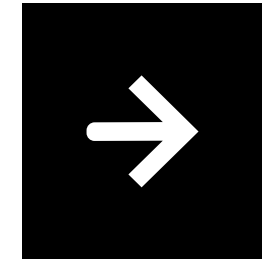
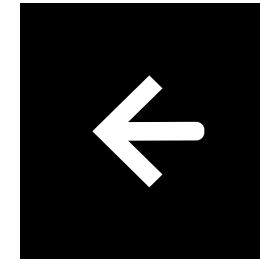
Luodut ryhmät eivät sinällään perustu mihinkään tunnettuun jaotteluun. Ryhmät ovat syntyneet työn yhteydessä. Ryhmien synnyn taustalla on pitkälti opasteiden luonnostelussa käytetty informaatiojärjestys.

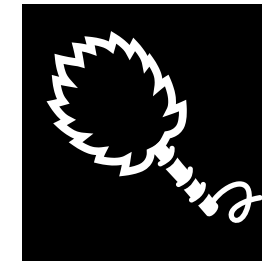
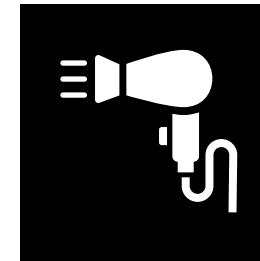
Kuva 49. Toimintoa ja paikkaa kuvaavat piktogrammit

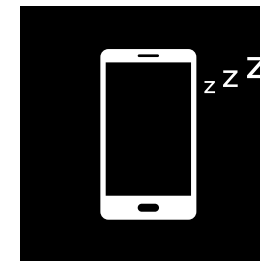
Kuva 50. Paikkaa kuvaavat piktogrammit

Kuva 51. Ohjaavat piktogrammit

Kuva 52. Ominaisuus piktogrammit

Kuva 53. Kehottavat ja kieltävät piktogrammit

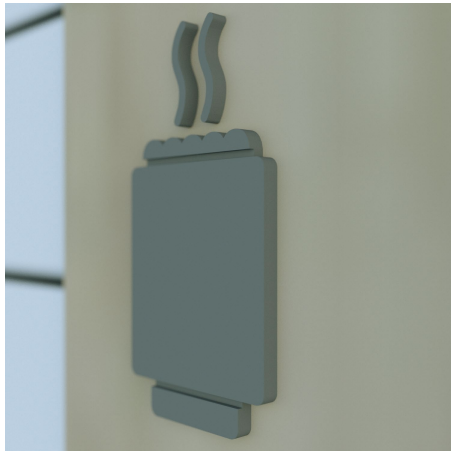

Kuva 54. Muut piktogrammit

Piktogrammien suunnittelun haasteita

Piktogrammien suunnittelun haasteena on niiden tunnistettavuus. Tunnistettavuuden problematiikka tuli jo vastaan ensimmäisissä luonnoksissa, kun aloin miettimään, miten kuvata saunaa (löylyhuonetta) piktogrammin avulla. Suomalaiselle luultavasti pelkän saunakiukaan pelkistetty muoto riittää tunnistamaan sen saunaksi. Ulkomaalaiselle, jolle suomalainen sauna on vieras, voi olla vaikeuksia yhdistää piktogrammi saunaksi. Saunan tunnistettavuutta lisäsin saunan kivistä lähtevällä lämpöaaltoa muistuttavalla kuviolla. Tämäkään ratkaisu ei välttämättä avaudu kaikille, vaikka ratkaisu on hyvin käytetty (vastaavia ratkaisuja löytyy useita, hieman eri tapaan toteutettuna). Mielestäni kuvallisessa ilmaisussa ei kuitenkaan kannatta lähteä yrittämään mahdollisuuksia. Tällöin on parempi turvautua sekä kuvallisen että sanallisen viestin käyttöön (kuva 27). Molempien keinojen käyttö auttaa tiedon käsittelyyn, sisäistämiseen ja muistamiseen (tämä väittämä perustuu Allan Päiviön kehittämän kaksoiskoodusteorian tuloksiin).¹⁰⁶

Piktogrammien yhtenä haasteena on myös niiden toimivuus eri ympäristöissä. Piktogrammien on tarkoitus olla helposti ja nopeasti tunnistettavissa pienessä koossa taikka muuten hankalissa olosuhteissa (esimerkiksi saunatilassa jossa valaistus ei välttämättä ole optimaalinen). Välttääkseni piktogrammin toimimattomuutta eri ympäristöissä, pyrin tekemään piktogrammeista mahdollisimman selkeitä, ja varmistamaan, että piktogrammit toimivat pienessä koossa. Käytin suunnittelussa metodia, jossa tarkastelin piktogrammeja 6 mm * 6 mm koossa suunnittelun yhteydessä. Tällä keinolla pyrin välttämään piktogrammien toimimattomuuden pienessä koossa.

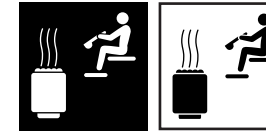
Kuva 55. Piktogrammien on tarkoitus toimia eri ympäristöissä.

¹⁰⁶ Hildén ym. 2016, 19

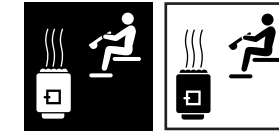
3.4 Piktogrammikirjasto

Viimeistelty piktogrammikirjasto on koostettu Illustrator/EPS/PDF-muotoon saunapalveluiden tuottajille. Kirjaston piktogrammit toteutettu siten että toimivat vaalealla taikka tummalla pohjalla.

Toiminto ja paikka:

Löylyhuone

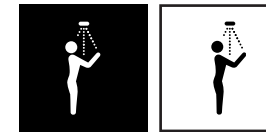
Löylyhuone / puusauna

Höyrysauna

Infrapunasauuna

Suihku

Pukuhuone

Uima-allas

Vilvoittelu / terassi

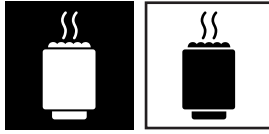

Avanto

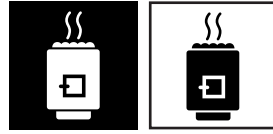

Pöytä

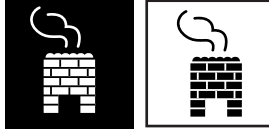
Paikka:

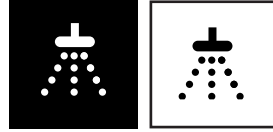
Sauna

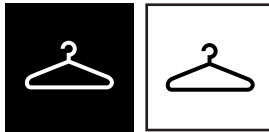
Pusauna

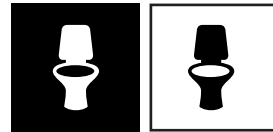
Savusauna

Suihku

Pukuhuone

WC

WC (vaihtoehtoinen)

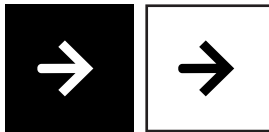

Takkahuone / nuotio

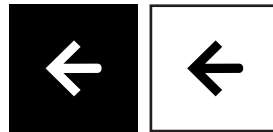

Ruokailu

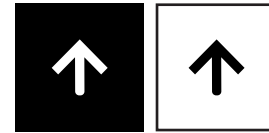
Ohjaavat:

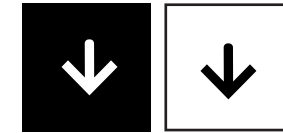
Oikea nuoli

Vasen nuoli

Ylös nuoli

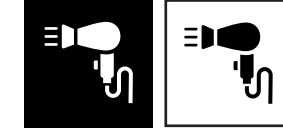

Alas nuoli

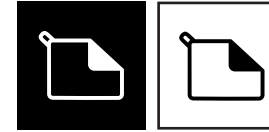
Ominaisuus:

Vihta

Kuivain

Laudeliina

Saunakauha ja saunämpäri

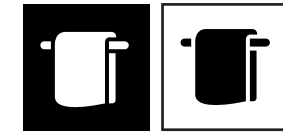
Pesuaine

Pesuvälineet

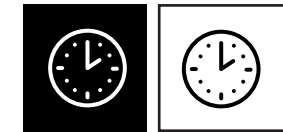
Pyyhe ja saunatossut

Pyyhe

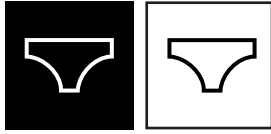

Juoma

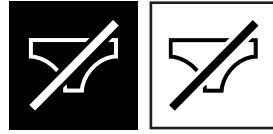

Aika

Kehottavat ja kieltävät:

Uimahousut (miehet)

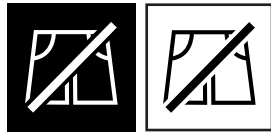
Ei uimahousuja (miehet)

Uimahousut (naiset)

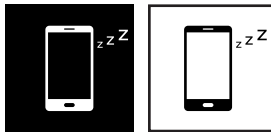
Ei uimahousuja (naiset)

Ei shortseja

Ei silmälasia

Kännykkä äänetön

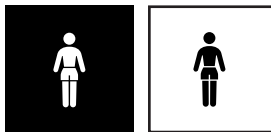
Kännykkä pois päältä

Mies, yleinen

Mies, alaston

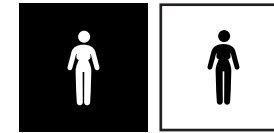
Mies, uimahousut

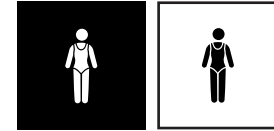
Mies, pyyhe

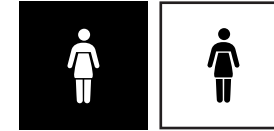
Nainen, yleinen

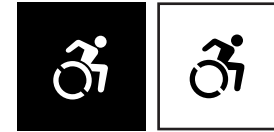
Nainen, alaston

Nainen, uimahousut

Nainen, pyyhe

Esteetön kulku

Muut:

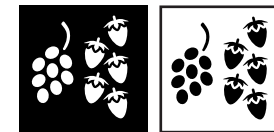
Rentoutuminen

Rentoutuminen

Ruoka (suolainen)

Ruoka (marjat ja hedelmät)

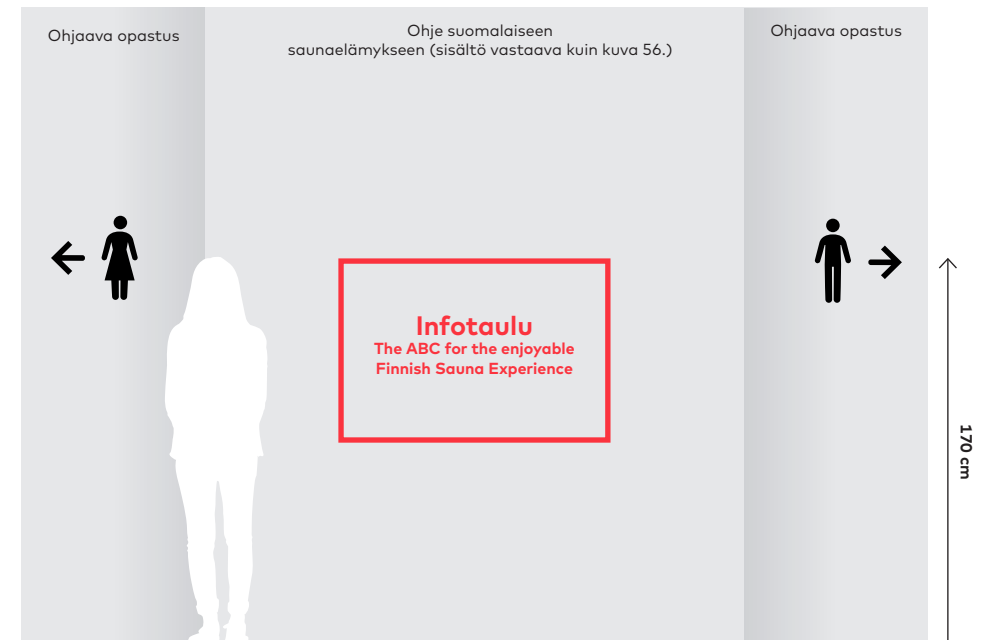
3.5 Esimerkkejä käyttöopastejärjestelmän käytöstä saunatilassa

Olen tähän osioon mallintanut karkean käyttäjäpolun saunatilassa. Tämän on tarkoitus näyttää miten saunan käyttöopastejärjestelmän voisi rakentaa tilaan. Esimerkkikohteiksi olen valinnut virkistysuimalan ja tilaussaunan (kohteet osittain perustuvat vierailtuihin saunatiloihin). Virkistysuimalassa opastuksen on tarkoitus huomioida eri käyttäjäryhmien tarpeet kattavasti. Tilaussaunassa olen käyttänyt suppeampaa informaation määrää. Opastuksessa olen pyrkinyt käyttämään mahdollisimman paljon kuvallista ilmaisua ja välttämään liiallista tekstien käyttöä tilassa. Virkistysuimalassa olen valinnut tiloiksi eteisen, pukuhuoneen ja löylyhuoneen oven edustan. Tilaussaunassa valitut tilat ovat pukuhuone ja löylyhuoneen oven edusta. Valitut tilat ovat mielestäni saunan opastuksen kannalta merkittävimmät.

Kuva 56. Koottu ohje saunan käyttöopastuksesta saunatilän eteisessä.

Kohde: virkistysuimala

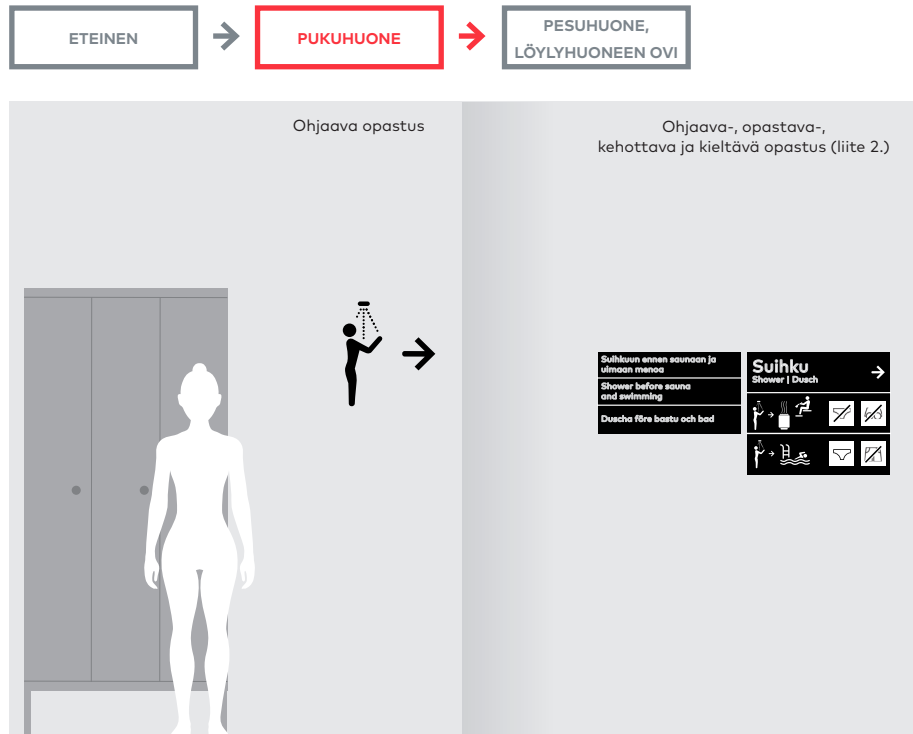
Kuva 57. Saunatilän eteisessä saunan käyttöopastus esitetään koottuna ohjeena infotaulussa. Naisten ja miesten puoliin ohjaavat opasteet irrallisina seinässä.

Kuva 58 ja 59. Mallinnetussa kuvassa ohjaava opaste metallista (vasen) ja muotoon leikatusta tarrasta (alla). Sopiva materiaali tilaan pitää valita tilan mukaan. Materiaalivalinta vaikuttaa muun muassa tilassa käytetty seinämateriaali.

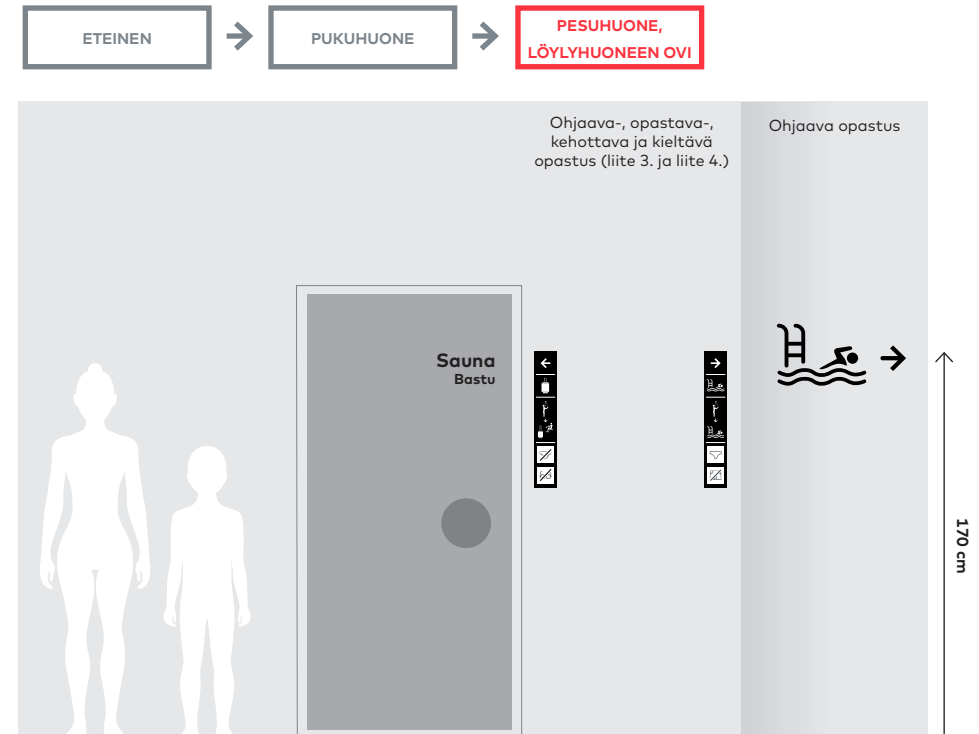

Kohde: virkistysuimala

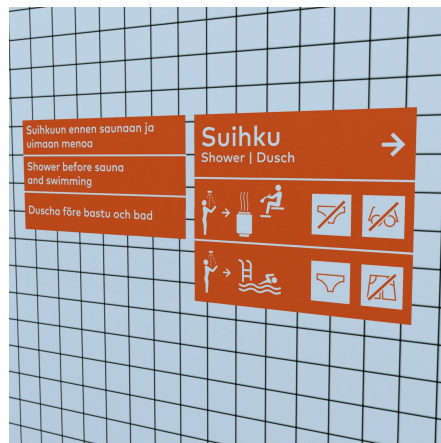

Kuva 60. Pukuhuoneessa saunan käyttöopastuksessa käytetty myös sanallista viestintää. Mielestäni sanallista viestintää ei tarvitse käyttää joka tilassa (käännöstekstit vie paljon tilaa).

Kohde: virkistysuimala

Kuva 62. Löylyhuoneen oven viereinen opastus. Opastus kerrottu kuvallisesti. Mielestäni käännöstekstejä tilassa kannattaa käyttää järkevästi. Liiallinen tekstien käyttö tekee helposti tilasta levottoman.

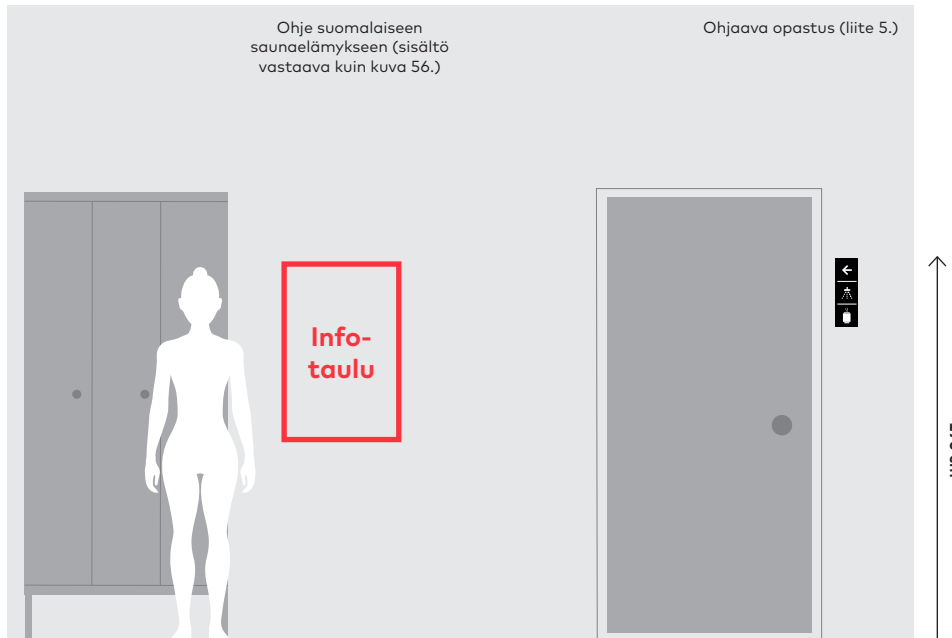

Kuva 61. Kuvassa materiaalina kerrosmuovi. Sanalliset ohjeet eroteltu muista ohjeista (ajatuksena on, että kieliä voisi lisätä tarpeen mukaan lisää). Oikean puoleisessa opasteessa ei mielestäni välttämättä tarvita sanallista kuvausta: tekstin voi korvata suihku piktogrammilla.

Kuva 63. Löylyhuoneen oven irtokirjainten materiaaliksi mallinnettu metalli. Oven viereinen opaste kerrosmuovia.

Kohde: tilaussauna

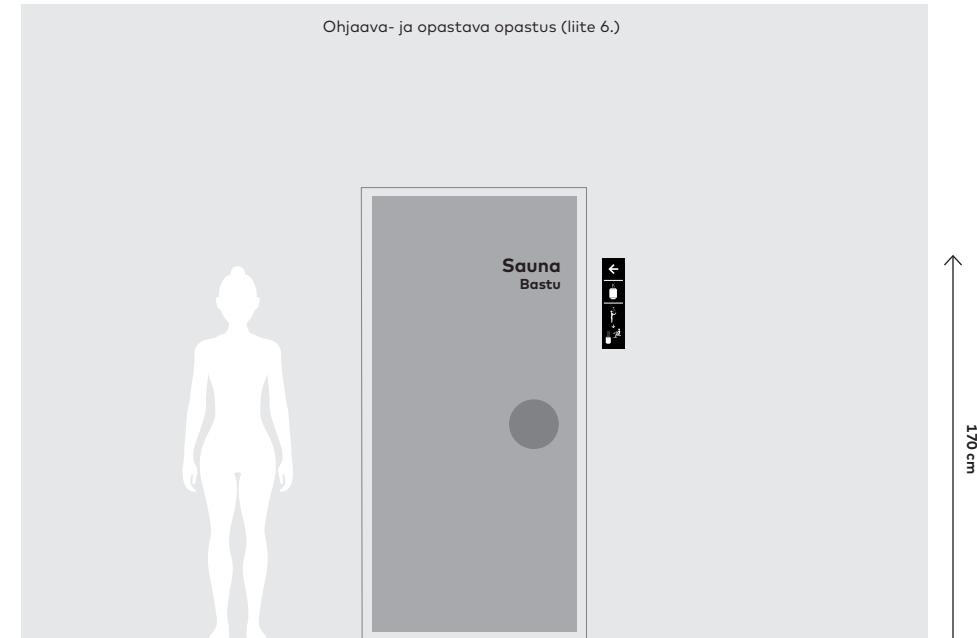

Kuva 64. Tilaussaunassa saunan käyttöopastus perustuu pitkälti infotaulussa olevaan ohjeeseen. Pukuhuoneen ja pesuhuoneen välisen oven viereen ei mielestäni tarvita käyttöopastusta.

Kuva 65. Opasteen materiaaliksi mallinnettu puu. Puupinnan käyttö opasteissa sopii mielestäni tiloihin, jossa opastus halutaan tehdä hillitysti. Opaste ohjaa pesu- ja löylyhuoneeseen.

Kohde: tilaussauna

Kuva 66. Tilaussaunan löylyhuoneen opaste voi olla mielestäni suppeampi kuin virkistysuimalan (kehotukset ja kiellot jätetty pois oven viereisestä opasteesta).

Kuva 67. Löylyhuoneen oven irtokirjainten materiaaliksi mallinnettu metalli. Paikan ilmoittaminen (tunnisteen käyttö) löylyhuoneen ovesta ei mielestäni ole välttämätöntä. Mielestäni riittää, että oven viereisessä opasteessa kerrotaan, että kyseessä on löylyhuone/sauna (kiuas piktogrammin avulla).

5. Lopuksi

Opinnäytetyön tekeminen oli haastava ja opettava prosessi. Aiheen rajausta aiheutti työn edetessä haasteita. Jälkeenpäin ajateltuna olisi ehkä ollut järkevää keskittyä ainoastaan yhteen tilaan (esimerkiksi virkistysuimalaan). Tällöin työstä olisi tullut enemmän konkreettinen: nyt työn tulos on pitkälti konseptuaalinen ja suppea tilan käyttöopasteiden suhteen.

Piktogrammikirjastosta sain mielestäni ehyen kokonaisuuden. Piktogrammikirjaston suunnittelun haasteita oli piktogrammien aiheiden valinta. Työtä aloittaessani minulla ei ollut tarkkaa määrittelyä, mitä piktogrammeja pitäisi tehdä. Tämä johti siihen, että piktogrammien aiheiden hahmottelu vei yllättävän paljon aikaa. Piktogrammien testaus laajalla käyttäjäryhmällä (esimerkiksi ulkomaalaiset käyttäjät) jäi opinnäytetyöstä pois. Suunnitteluvaiheessa testausta olen suorittanut suppealla joukolla (muutamia henkilöitä). Lisäksi olen saanut jonkin verran kommentteja toimeksiantajalta työn edetessä. Toki laajempi palaute ja testaus olisi ollut työn kannalta parempi. Itse olen myös sitä mieltä, että piktogrammien suunnittelu olisi ollut mielekkäämpää, mikäli niiden suunnitteluun olisi osallistunut useampi henkilö (useat tunnetut piktogrammikirjastot ovat syntyneet pitkälti työryhmien tuloksena, muun muassa Münchenin olympialaisten piktogrammikirjasto). Työryhmässä saatu palaute on nopeampaa ja huonot ratkaisut saadaan eliminoitua nopeammin.

Saunatilan opastuksen haasteita on ollut tilojen erilaisuus. Mielestäni on vaikea antaa yhtä ratkaisua, miten käyttöopastus ja opastejärjestelmä pitäisi tehdä saunatilassa. Yksi isoimmista haasteista on, että käytetäänkö tilan opasteissa sanallista viestintää, ja kuinka monelle kielelle opastus halutaan toteutettavan. Usean kielen käyttö opasteissa tekee helposti opastuksesta ja tilasta levottoman. Mikäli sanallista viestintää käytetään, pitäisi mahdolliset tilaan sijoitettavat käännöstekstit tehdä johdonmukaisesti. Mielestäni käännöstekstejä ei tarvitse joka paikkaa lisätä ja käyttäjää voi opettaa tilassa (esimerkiksi sijoittamalla sanallisen ja kuvallisen ohjeistuksen yhteen tilaan, ja muissa tiloissa käyttää kuvallista ohjeistusta).

Materiaalikoekilut tämän opinnäytetyön puitteissa on ainoastaan tehty mallinnettuina kuvina, ja oikeaan saunaympäristöön tehtyjä opastekokeiluja ei opinnäytetyön puitteissa ole tehty. Osaan materiaalikoekiluihin kannattaa suhtautua varauksella.

Lähteet

Painetut lähteet

Aarnio, Markku & Helamaa, Erkki & Heikkilä, Taina & Hyytiäinen, Heikki & Jaatinen, Jukka & Karhapää, Kalevi & Koskinen, Kari & Laaksonen, Pekka & Louhenkilpi, Kari & Tammiuoma, Seppo & Vapaavuori, Esa & Visanti Irmeli & Vuolle-Apila, Risto & Vuori, Ilkka & Äikäs, Erkki (2008). Saunan suunnittelu. Helsinki: Rakennustieto Oy.

Aito suomalainen saunaelämys, laatukäsikirja (2015). Jyväskylä: Sauna from Finland ry.

Coates, Kathryn & Ellison, Andy (2014). An introduction to information design. Lontoo, Englanti: Laurence King Publishing.

Hatva, Anja (1993). Kuvittaminen. Helsinki: Rakennustieto Oy.

Hildén, Jonatan & Koponen, Juuso & Vapaasalo, Tapio (2016). Tieto näkyväksi, informaatiomuotoilun perusteet. Helsinki: Aalto ARTS Books.

Mollerup Per. Wayshowing (2005). A guide to Environmental Signage Principles & Practices. Zürich, Sveitsi: Lars Muller.

Digitaaliset lähteet

Esteettömyys. Helsinki: Invalidiliitto ry. <http://www.esteeton.fi/portal/fi/esteettomyys/>. Haettu 16.2.2017

Esteettömyys. Helsinki: Näkövammaisten liitto ry. <http://www.nkl.fi/fi/etusivu/esteettomyysratkaisut>. Haettu 16.2.2017

Esteettömät symbolit (2016). Helsinki: Helsingin kaupunki. <http://www.hel.fi/www/helsinkikaikille/fi/esteettomat-symbolit/>. Haettu 16.2.2017

Etnografinen tutkimus (2015). Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. <https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/tutkimusstrategiat/etnografinen-tutkimus>. Haettu 16.2.2017

Opasteet. Helsinki: Näkövammaisten liitto ry. <http://www.nkl.fi/fi/etusivu/esteettomyysratkaisut/ymparisto/opasteet-ja-ohjaavat-materiaalit/opasteet>. Haettu 16.2.2017

Opasteet ja symbolit, ISA-symboli. Helsinki: Invalidiliitto ry.
http://www.esteeton.fi/portal/fi/rakennettu_ymparisto/opasteet_ja_symbolit_isa-symboli/. Haettu 16.2.2017

Opasteet, kohokyltit ja pohjapiirrokset. Helsinki: Näkövammaisten liitto ry.
http://www.nkl.fi/fi/etusivu/esteettomyysratkaisut/kohokyltit_ja_opasteet.
Haettu 16.2.2017

Symbol Signs. New York NY: AIGA, the professional association for design.
<http://www.aiga.org/symbol-signs>. Haettu 16.2.2017

Pesonen, Mikko (2016). Saunabuumi nosti arkkitehtuurin Helsingin rantojen nähtävyydeksi – Seuraavat saunat Lonnaan ja Kauppatorin kupeeseen.
<http://yle.fi/uutiset/3-8943176> Haettu 16.2.2017

<https://material.io/icons/>. Haettu 16.2.2017

<http://www.saunafinland.fi>. Haettu 16.2.2017

<https://www.sketchapp.com/>. Haettu 16.2.2017

<https://thenounproject.com/>. Haettu 16.2.2017

Kuvalähteet

KUVA 1. Aarnio ym. 2008. Yleisösaunan toimintojen väliset yhteydet. Teoksessa Suomalainen sauna. Helsinki: Rakennustieto Oy, 37.

KUVA 2. Löyly Helsinki (haettu 26.2.2017).
Kuvaaja: KUVIO. Kuvatoimisto Kuvio Oy.

KUVA 3. Löyly Helsinki (haettu 26.2.2017). Kuvaaja: KUVIO.
Kuvatoimisto Kuvio Oy.

KUVA 4. Isootype. Gerd Arntz (haettu 26.2.2017).
Saatavissa: <http://www.gerdarntz.org/isotype>

KUVA 5. Pictograms. ERCO GmbH Lüdenscheid (haettu 26.2.2017).
Saatavissa: <http://olympic-museum.de/pictograms/olympic-games-pictograms-1972.htm>

KUVA 6. Symbol Signs. AIGA (haettu 26.2.2017).
Saatavissa: <http://www.aiga.org/symbol-signs>

KUVA 7. The Noun Project (kuvankaappaus verkkosivulta) (haettu 26.2.2017).
Saatavissa: <https://thenounproject.com>

KUVA 8. Pasi Tiisanoja. 2017. Kuva perustuu teoksessa Tieto näkyväksi, informaatiomuotoilun perusteet (Hildén ym. 2016, 261) esitettyyn havainnekuvaan.

KUVA 9. Pasi Tiisanoja. 2017.

KUVA 10. Pasi Tiisanoja. 2017.

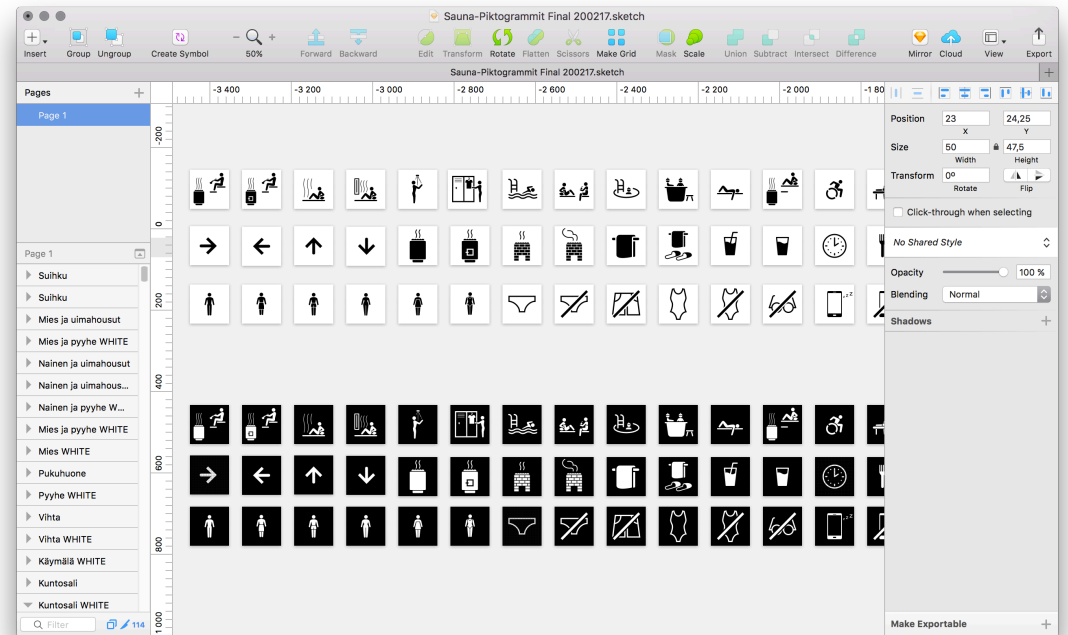
KUVA 11. Opasteet, kohokyltit ja pohjapiirrokset (haettu 26.2.2017).
Saatavissa: http://www.nkl.fi/fi/etusivu/esteettomyysratkaisut/kohokyltit_ja_opasteet

KUVA 12. Selkeät opasteet elleä opasteet kaikkien hyödyksi (haettu 26.2.2017). Saatavissa: http://www.nkl.fi/index.php?__file_display_id=11322

KUVA 13. Opasteet, kohokyltit ja pohjapiirrokset (haettu 26.2.2017).
Saatavissa: http://www.nkl.fi/fi/etusivu/esteettomyysratkaisut/kohokyltit_ja_opasteet

KUVA 14-67. Pasi Tiisanoja. 2017.

Liitteet

Liite 1. Sketch

Suihkuun ennen saunaan ja uimaan menoa
 Shower before sauna and swimming
 Duscha före bastu och bad

Pesuhuone →
 Shower | Dusch

Liite 2.

Liite 3.

Liite 4.

Liite 5.

Liite 6.

